

Medijsko izvještavanje o povorkama ponosa u Hrvatskoj

Zrilić, Ivana

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:906377>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-28**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij novinarstva

Ivana Zrilić

**MEDIJSKO IZVJEŠTAVANJE O POVORKAMA PONOSA U
HRVATSKOJ
DIPLOMSKI RAD**

Zagreb, 2023.

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij novinarstva

**MEDIJSKO IZVJEŠTAVANJE O POVORKAMA PONOSA U
HRVATSKOJ
DIPLOMSKI RAD**

Mentorica: prof. dr. sc. Viktorija Car
Studentica: Ivana Zrilić

Zagreb, rujan 2023.

Izjava o autorstvu

Izjavljujem da sam diplomski rad “Medijsko izvještavanje o povorkama ponosa u Hrvatskoj”, koji sam predala na ocjenu mentorici prof. dr. sc. Viktoriji Car, napisala samostalno i da je u potpunosti riječ o mojem autorskom radu. Također izjavljujem da ovaj rad nije objavljen ni korišten u svrhe ispunjenja nastavnih obveza na ovom ili nekom drugom učilištu te da na temelju njega nisam stekla ECTS-bodove.

Nadalje, izjavljujem da sam u radu poštivala etička pravila znanstvenog i akademskog rada, a posebno članke 16 - 19 Etičkog kodeksa Sveučilišta u Zagrebu.

Ivana Zrilić

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Teorijski okvir	2
2.1. Mediji i društvene manjine	2
2.2. Isključenost i diskriminacija seksualnih manjina u Hrvatskoj	4
2.3. Medijsko izvještavanje o LGBT zajednici	6
2.4. Kako je nastala Povorka ponosa?	8
2.5. Počeci povorke ponosa u Hrvatskoj	10
2.6. LGBTIQ aktivizam u Hrvatskoj	11
2.7. Zakonodavni okvir	13
2.8. Oblici nasilja nad LGBT zajednicom: Diskriminacija, zločin iz mržnje te govor mržnje	14
3. Metodološki okvir	17
3.1. Cilj istraživanja	17
3.2. Istraživačka pitanja	18
3.3. Metoda istraživanja	18
3.4. Uzorak	20
3.5. Struktura intervjua	21
4. Analiza rezultata: Saveznički odnos medija i LGBT zajednice	23
4.1. Povorka ponosa – cirkusadija ili ozbiljan test demokracije u Hrvatskoj?	23
4.2. Tradicionalne vrijednosti vs. jednaka prava za sve	28
4.3. Nasilna povorka vs. mirni otpor	31
4.4. Nakazni pederi ili nakazno društvo?	38
5. Zaključak	40
6. Literatura	42
Sažetak	46
Summary	47
Prilog	48

Popis ilustracija

Slika 1. Prva parada ponosa u New Yorku, 27. lipnja 1970.....	10
Slika 2. Scene s prve hrvatske Povorke ponosa 2002.....	11
Slika 3. Večernji list 28. lipnja 2002.	24
Slika 4. Večernji list, 7. srpnja 2007. godine.....	29
Slika 5. Večernji list, 30. lipnja 2002. godine	31
Slika 6. Večernji list, 30. lipnja 2002. godine	31
Slika 7. Jutarnji list 30. lipnja 2002. godine	32
Slika 8. Jutarnji list 30. lipnja 2002. godine	32
Slika 9. Slobodna Dalmacija, 30. lipnja 2002. godine.....	33
Slika 10. Slobodna Dalmacija, 30. lipnja 2002. godine	33
Slika 11. Slobodna Dalmacija, 8. srpnja 2007. godine.....	34
Slika 12. Slobodna Dalmacija, 8. srpnja 2007. godine.....	34
Slika 13. Naslovnica Večernjeg lista, 8. srpnja 2007. godine	34
Slika 14. Naslovnica Jutarnjeg lista, 8. srpnja 2007. godine	35
Slika 15. Jutarnji list, 8. srpnja 2007. godine	35
Slika 16. Globus, 13. srpnja 2007. godine.....	36
Slika 17. Scene s prve splitske povorke ponosa 2011. godine	37
Slika 18. Iustracija naziva za homoseksualce.....	38
Slika 19. Jutarnji list, 9. srpnja 2007. godine	39

1. Uvod

Definicija medija je složen pojam koji označava sustave javnog informiranja koji služe za razmjenu informacija u svrhu informiranja, edukacije i zabave društva. Današnjem opsežnom pojmu medija prije svega je doprinio razvoj tehnologija koje su kroz desetljeća mijenjale pojam medija i utjecale na njegove oblike. Pojavom novih medija i interneta većina tiskanih medija proširena je i na internetske portale čime su se mediji komercijalizirali, a moć i utjecaj na društvo, odnosno pojedinca postala sve jača. Danas je gotovo nemoguće ignorirati medijske sadržaje koji su svugdje oko nas – u tisku, na portalima, na društvenim mrežama, plakatima.

Četiri funkcije medija model je kojeg su razvili Denis McQuail i Jay G. Blumler 1969. godine, a koji opisuje četiri ključne uloge koje mediji ispunjavaju u društvu. To su nadzor, interpretacija, socijalizacija i zabava. Mediji služe kao izvor informacija i vijesti te javnosti nude najnovije informacije o aktualnim događajima, problemima i razvoju događaja. Druga funkcija odnosi se na analizu, tumačenje i komentiranje vijesti i događaja koji se odvijaju u određenom vremenu. Kroz ulogu socijalizacije, mediji sudjeluju u prenošenju društvenih i kulturnih vrijednosti dok konzumenti kroz različite oblike medijskog sadržaja uče o društvenim ponašanjima, očekivanjima i idealima. Uloga zabave služi za opuštanje, bijeg od stvarnosti i osjećaj zadovoljstva kroz širok raspon zabavnih medijskih sadržaja, kao što su filmovi, TV emisije, glazba, sport. Uloga medija je da objektivno izvještavaju o zbivanjima u društvu, da imaju ključnu ulogu u stvaranju boljeg i tolerantnijeg svijeta te da donose priče o onima koji nemaju svoj glas u društvu.

Ovaj rad usmjeren je na medijsko izvještavanje o zagrebačkoj i splitskoj povorci ponosa. Rad nastoji istražiti koju ulogu su mediji imali u stvaranju vizibiliteta LGBTIQ zajednice i jesu li u tome i pomogli. U prvom dijelu rada objasnit ću ulogu i funkcije medija, zatim prikaz društvenih manjina u medijima, medijsko izvještavanje o LGBTIQ zajednici, isključenost i diskriminaciju seksualnih manjina u Hrvatskoj, LGBTIQ aktivizam u Hrvatskoj, zakonodavni okvir u kontekstu ostvarivanja bolje zaštite i prava LGBTIQ osoba, povijesni i društveni kontekst LGBTIQ zajednice na primjerima Sjedinjenih američkih država i Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Drugi dio rada odnosi se na istraživanje u kojem je korištena kvalitativna metoda istraživanja, kritička analiza diskursa, a ujedno je proveden i jedan polustrukturirani intervju. Pomoću kritičke analize diskursa obrađena je tema medijskog izvještavanja o povorkama ponosa. U ovom radu nastojat ću prikazati kakva je bila politička i društvena klima početkom 2000-ih po pitanju LGBT zajednice i njihovih prava, aktivizma i

početka povorke ponosa. Intervju koji je održan s Frankom Dotom ispituje važnost početka i održavanja povorke ponosa, a uz pomoć kritičke analize diskursa analizirat ću medijske tekstove te pokušati odgovoriti na pitanje jesu li mediji u Hrvatskoj doprinijeli izgradnji vizibiliteta LGBT zajednice.

2. Teorijski okvir

2.1. Mediji i društvene manjine

Kako bi se bolje razumjela uloga medija u izvještavanju o društvenim manjinama, važno je prvo definirati medije i navesti njihove ključne uloge. Mediji su sredstvo za komunikaciju, posrednici između vlasti i javnosti, koji tu javnost informiraju o svim temama koje su važne za društvo, a sve s ciljem ispravnog formiranja javnog mišljenja građana. Mediji doživljavaju snažan razvoj tijekom 20. i početkom 21. stoljeća, a razvoj novinarstva otvorio je mogućnosti djelovanja i povećao utjecaj masovnih komunikacija na sve društvene strukture (Jurčić, 2017: 128-129). U knjizi „Novinarstvo“ (Rus-Mol i Zagorac Keršer, 2005) navode se najvažnije funkcije medija. U kontekstu izvještavanja o društvenim manjinama one najvažnije su pružanje informacija koje se odnose na veću informiranost građana i davanje kvalitetnijih informacija kako bi bolje odlučili o najvažnijim društvenim pitanjima. Sljedeća funkcija je artikulacija koja označava oblikovanje i postavljanje problema u realne i vidljive okvire u kojima ih javnost može razumjeti. Treće je Agenda Setting, odnosno uspostavljanje prioriteta društvenih tema i njihovo postavljanje na mjesto gdje se trebaju riješiti. To također označava i stavljanje određenih tema pred javnost, ali i pred one koji ih moraju riješiti. Četvrta funkcija odnosi se na kritiku i kontrolu. Mediji trebaju nadzirati vlast, politiku i sve one koji imaju društvenu moć i onemogućiti sakrivanje tema od javnosti. Također, funkcija medija jest obrazovanje. Mediji sve više služe za educiranje i njihovom kvalitetnom uporabom možemo steći mnogo općeg znanja o društvu oko sebe. Kod ove funkcije valja biti veoma oprezan i paziti što konzumiramo kao vijest, jer postoje mnogi izvori koji nisu provjereni niti istiniti. Navedene funkcije veoma su bitne prilikom izvještavanja o društvenim manjinama. Prije svega, manjinske skupine u društvu nisu dovoljno zastupljene u medijima. O njima se uglavnom izvještava u kontekstu nekog problema ili samo u određeno doba godine. Primjerice, o LGBT zajednici kao manjinskoj skupini u društvu najčešće se piše u kontekstu nasilja, mržnje ili statusa žrtve, a manje se spominju neke pozitivne teme. Funkcija informiranja snažan je alat za predstavljanje LGBT

zajednice širem društvu. Artikuliranje problema LGBT zajednice u medijima ključno je kako bi društvo moglo postati tolerantnije i osvještenije. Zahvaljujući funkciji postavljanja teme na dnevni red javnopolitičke rasprave (engl. *Agenda Setting*) mediji pomažu u naglašavanju određenog problema društvene manjine te kritiziraju i prozivaju odgovarajuće institucije kako bi se taj problem riješio. Kako bi društvo steklo ispravne informacije o društvenim manjinama, važno je da vijesti koje mediji prenose budu vjerodostojne i provjerene. Tek tada je ispunjena medijska funkcija obrazovanja koja je ključna za razumijevanje svijeta oko nas. Kvalitetnim i objektivnim informiranjem šire mase mediji pridonose inkluzivnijem i tolerantnijem društvu koje uvažava društvene manjine te poštuje njihova prava (Rus-Mol i Zagorac Keršer, 2005, prema Jurčić, 2017).

Mediji nemaju jednostran utjecaj na društvo, stoga moramo uzeti u obzir i pozitivne i negativne utjecaje. S pozitivne strane, mediji potiču na određeno ponašanje, doprinose razvoju društva, potiču na toleranciju, smanjuju društvene razlike, potiču na maštu i kreativnost. Imaju veliku moć utjecaja na stvaranje javnog mijenja, stavova kao i ponašanja ljudi. S druge strane, negativan i štetan utjecaj medija na ljude očituje se u stavu da mediji potiču na pretjeran konzumerizam, manipulaciju, rodnu diskriminaciju, nasilje, opsjednutost zabavom, pasivizaciju, pornografiju, jezičnu nekulturu. Kod proučavanja medijskih sadržaja trebamo uzeti u obzir obje strane, jer mediji predstavljaju važan društveni faktor i sastavni su dio naših života putem kojih se obrazujemo te informiramo o svijetu oko nas (Jurčić, 2017: 135).

Mediji su postali jedan od najvažnijih mehanizama i prostora legitimizacije marginaliziranog položaja manjinskih skupina u društvu, jer „potvrđuju, produciraju i distribuiraju specifična vjerovanja, ideologije i reprezentacije kojima se definiraju odnosi između većinskih i manjinskih grupa“ (Cottle, 2000, prema Hodžić i Jusić, 2010: 13). Istraživanja u području medijskog predstavljanja manjina u većini slučajeva daju obeshrabrujuće rezultate, a autori zaključuju da manjine nisu dovoljno zastupljene, prikazane su stereotipno te povezane s društvenim problemima. U medijskom prikazivanju manjina ignoriraju se glavni uzroci nejednakosti i diskriminacije. Sudjelovanje i pristup manjina u mainstream medijima za cilj ima pluralizirati javnu sferu uključivanjem različitih glasova i perspektiva. Tako se utječe na promicanje jednakosti i nediskriminacije, osigurava se cjelovita interkulturalna komunikacija u društvu, jača razumijevanje i poštovanje među kulturama te se ističe manjinski identitet i borba protiv stereotipa (Hodžić i Jusić, 2010: 24 prema Moring 2006). Kako je u fokusu ovog istraživanja LGBT zajednica, jedna od najvećih manjina u našem društvu, važno je istaknuti terminologiju koja se koristi prilikom izražavanja njihovog identiteta, kako unutar same

zajednice, tako i unutar medijskog prostora. Općenito, LGBT zajednica uključuje pripadnike koji se razlikuju na osnovi svoje seksualne orijentacije. Prvo slovo L u kratici riječi LGBT odnosi se na lezbijke. To su žene koje emocionalno i/ili fizički privlače žene. Drugo slovo G odnosi se na gej. Gej je muškarac kojeg emocionalno i/ili fizički privlači muškarac. Ponekad se taj pojam koristi kao opći i pokriva žene lezbijke i biseksualne ljude, kao i gej muškarce. B je oznaka za biseksualne osobe koje privlače osobe različitih spolova/rodova. T se odnosi na transrodne osobe i označava osobe čiji je rodni identitet različit od spola koji im je dodijeljen rođenjem. LGBT zajednica uključuje i aseksualne, rodno nesukladne, interspolne, panseksualne te kvir (engl. *queer*) osobe (Theofilopoulos i dr., 2019: 10-11).

2.2. Isključenost i diskriminacija seksualnih manjina u Hrvatskoj

Kroz svoju povijest Hrvatska je, promatrajući u političkom i društvenom kontekstu, snažno oblikovala odnos prema seksualnim manjinama. Povijest seksualnih manjina isprepletena je proganjanjima, represijom, diskriminacijom. „Pripadnici seksualnih manjina u prošlosti su često bili prisiljeni skrivati se, često kako bi sačuvali vlastite živote, a i danas je u nekim, uglavnom afričkim i azijskim zemljama homoseksualnost kažnjiva smrću“ (Vučković Juroš, 2014: 197, prema Vuletić, 2003). Iako su se na Zapadu posljednjih desetljeća stvari promijenile na bolje, ne smije se zaboraviti vrijeme kada su homoseksualci morali strahovati za svoje živote, fizičku sigurnost i slobodu. Za vrijeme Drugog svjetskog rata, upravo su homoseksualci bili označeni ružičastim trokutom te su uz Židove i Rome bili jedna od najvećih žrtava njemačkih koncentracijskih logora. U Jugoslaviji poslije Drugog svjetskog rata dolazi do progona seksualnih manjina koji su uključivali sudske procese te zatvorske kazne. Taj progon doživio je vrhunac u 50-im godinama kada se muška homoseksualnost kriminalizira. Paralelno s ovim događajima, u Sjedinjenim američkim državama dolazi do jačanja LGBT aktivizma te osvještavanja o postojanju i problemima homoseksualne populacije. Godine 1973. Američka psihijatrijska asocijacija (APA) službeno je izbrisala homoseksualnost kao psihičku bolest iz medicinskih priručnika. Stvaraju se nove subkulture koje su zbog policijske represije učinile homoseksualce i homoseksualnost medijski vidljivijom. U kontekstu događaja koji su se zbivali u SAD-u, tijekom 1970-ih u Jugoslaviji dolazi do pojačane rasprave o postojanju i pravima homoseksualaca (Vučković Juroš, 2014: 197, prema Vuletić, 2003). No, sve do 1977. godine jugoslavenski je kazneni zakon istospolne erotske odnose između muškaraca smatrao kaznenim djelom „protuprirodnog bluda“ (Dota, 2017: 83) te ih zabranjivao pod prijetnjom zatvorske kazne.

Zakoni u nekoj državi ne predstavljaju samo vlast te legalne ili ilegalne radnje, već su „i prostori borbe za i oko značenja i položaja homoseksualnosti u društvu općenito, pri čemu zakon služi kao medij kojim se socijalni, politički i etički aspekti seksualnog života ljudi mogu preoblikovati i redefinirati“ (Dota, 2017: 84).

Dekriminalizacija homoseksualnosti u Jugoslaviji nije značila automatski i emancipaciju ili socijalnu ravnopravnost homoseksualaca, ali je često bila vrlo bitan preduvjet. Brisanje istospolnih seksualnih odnosa kao kaznenih djela značilo je skidanje stigme kriminalnosti s homoseksualaca. Taj čin oslobodio ih je od policijskog i pravosudnog progona i tako smanjio njihovu izloženost ucjenama te im kreirao mogućnosti javnog iskazivanja svoje seksualne orijentacije što je bio preduvjet za izgradnju homoseksualne zajednice koja će biti prihvaćena i punopravno integrirano u društvo (Dota, 2017: 101).

U društvenoj sferi 1980.-ih događaju se pomaci te se u javnoj raspravi sve više počinje diskutirati o položaju seksualnih manjina. Feministički pokret sve više jača, a dodatno se razvijaju i novi društveni pokreti u tadašnjoj Jugoslaviji. U Sloveniji, koja je u to vrijeme bila najrazvijenija po pitanju otvorenosti i slobode društvenih manjina, pojavljuju se prvi gay i lezbijski pokreti i organizacije koje homoseksualnost uvode u političku i javnu sferu. Slovenski LGBT aktivisti predvodili su jugoslavensku gay i lezbijsku zajednicu, a hrvatski aktivisti s njima su blisko surađivali. Tako je zahvaljujući zajedničkim aktivnostima proizašla inicijativa za osnivanje prve lezbijske organizacije u Hrvatskoj 1989. godina (Vučković Juroš, 2014: 198, prema Vuletić, 2003).

U Hrvatskoj se devedesetih godina odvijao Domovinski rat koji je zaustavio daljnji napredak u pravima homoseksualaca započetim u osamdesetim godinama. Odgovornost za to bila je i u tada vladajućoj desno orijentiranoj političkoj stranci, Hrvatskoj demokratskoj zajednici (HDZ) koja se temelji na sprezi nacionalističkih i vjerskih vrijednosti i rodno tradicionalnoj ideologiji. Snažna povezanost HDZ-a i Katoličke crkva nametnula je tradicionalni rodni i spolni diskurs i politiku, a varijacije od tradicionalnih rodni i spolnih uloga tih okvira predstavljale su prijetnju društvu, koje se nakon demografskog pada pokušalo obnoviti. U mnogim tranzicijskim zemljama devedesetih godina Crkva je bila ojačana snažnim nacionalizmom te je imala izniman kulturni i politički utjecaj u društvu „predstavljajući se kao zagovornik trajnih vrijednosti u korumpiranom i dekadentnom svijetu“ (Herzog, 2015 prema Đurin, 2018: 78). Svećenici su si davali kredibilitet za definiranje mnogih područja društvenog života, „čak i kada se njihova stajališta nisu nužno podudarala sa stajalištima vjernika (...), a osnaženo i politizirano katoličanstvo (...) postali su utjecajni politički čimbenici, posebice važni za kanaliziranje otpora

prema onome što se doživljavalo kao uvredljivi i samodopadni zahtjev Zapada za pravnom i kulturnom zaštitom seksualne slobode i seksualnih manjina“ (Herzog, 2015 prema Đurin, 2018: 78).

Nezamjetljivost LGBT populacije ispreplitala se s institucionaliziranom homofobijom, a tijekom tih godina nije postojala javna rasprava o homoseksualnosti i seksualnim manjinama. Iako se u tim godinama počeo stvarati gay i lezbijski aktivizam, njihov rad nije dobio službenu potporu, a pojedini članovi skrivali su svoje identitete zbog straha od diskriminacije i nasilja. (Vučković Juroš, 2014: 199, prema Vuletić, 2004., prema Đurin, 2012.). Početkom 2000-ih na vlast je došla lijevo orijentirana politička stranka, Socijaldemokratska partija (SDP) koja je pružala veću političku podršku zahtjevima za zakonskim i političkim priznavanjem seksualnih manjina (Vučković Juroš, 2014:199-200, prema Jurčić, 2011).

2.3. Medijsko izvještavanje o LGBT zajednici

Osim društvenih i zakonodavnih promjena, počele su se događati i promjene unutar medijskog prostora, pa tako „homoseksualnost u osamdesetima također postaje vidljivija i u medijima i u popularnoj kulturi. Na primjer, 1984. godine zagrebački Omladinski radio pokreće prvi gay radio-program u Jugoslaviji, a potpora gay i lezbijskim temama mogla se naći u časopisima poput Starta, Danas i Svijeta,, (Vuletić, 2003, prema Vučković Juroš, 2014: 198).

U navedenim medijima pisalo se o lezbijskom i gej pokretu na Zapadu, ali ponešto i o životu homoseksualaca u Jugoslaviji. Liberalniji dio novinarstva je od kraja 1970-ih predvidio proces normalizacije homoseksualnosti kroz pozitivno ispričane reportaže, no naglo je prekinut ratom početkom 1990-ih i rodom retradicionalizacijom društva (Dota, 2017: 44).

Tijekom tih godina o LGBT zajednici nije se pisalo mnogo, a snažna uloga politike i Crkve utjecala je na stvaranje negativnih predodžbi zbog čega je LGBT zajednica bila predstavljena kao prijetnja većinskom društvu koje počiva na domoljubnim i vjerskim načelima te heteroseksualnim normama. U to vrijeme, udruge i inicijative za prava seksualnih manjina nisu mogle javno djelovati, a rezultat toga bila je nedovoljna zastupljenost njihovih tema u medijskom prostoru i samim time u društvu općenito. Početkom 2000-ih godina mediji počinju češće istraživati i pisati o LGBT zajednici. Povod toga bila je i prva povorka ponosa u Zagrebu koja je označila javni istup dotad diskriminirane i ušutkivane LGBT zajednice. Mediji su tada posvjedočili izrazito negativnoj i diskriminatornoj klimi koja je vladala u društvu. Večernji list

je na dan održavanja prve povorke ponosa u Zagrebu objavio istraživanje pod naslovom „Javnost sve manje podupire povorku homoseksualaca“ (Večernji list, 29.6.2002.). Istraživanje je provedeno u ožujku i lipnju 2002. godine na uzorku od 450 građana svih dobi, obrazovanja i oba spola. U ožujku se održavanju gay povorke protivilo 31,1 % građana, dok se u lipnju ta brojka povećala na 44 %. Također, povećao se i postotak broja građana koji misle da homoseksualci ne bi smjeli posvajati djecu. U ožujku je ta brojka iznosila 71,5 %, a u lipnju se povećala na 78 % građana. Potpora homoseksualcima i njihovu zalaganju za vlastita ljudska prava smanjila se uoči održavanja prve povorke ponosa u Hrvatskoj. Snažno protivljenje, zgražanje, diskriminacija, netolerancija i na koncu nasilje, obilježili su prvu povorku ponosa u Zagrebu. Skupina građana javno je izrazila negodovanje da se takav događaj odvija na njihovim ulicama. Autori „Priručnika za medijsko izvještavanje o LGBT pitanjima“ raširenost diskriminatornog ponašanja prema LGBT zajednici vide u medijskoj (re)produkciji negativnih stereotipa i percepcija o LGBT osobama i pogrešnom predstavljanju njihovih života i ponašanja. To se najbolje može primijetiti u opisu primjerice gej muškarca u medijima, a koji je prenaplašen i hiperženstven što sugerira da bi se muškarac u LGBT zajednici ili partneri u istospolnim vezama trebali identificirati s naglašenom ženkom ulogom. S druge strane, lezbijke se u medijima prikazuju na dva načina. Ili veoma muževne ili pak veoma ženstvene. Time se čitateljima i gledateljima daje ideja kategorizacije ponašanja koja je vezana uz nečiju spolnu orijentaciju. Takvi prikazi LGBT zajednice prvenstveno su heteronormativni prikazi ponašanja LGBT osobe čime se stvaraju i potvrđuju negativni stereotipi koji utječu na doživljaj i očekivanja od LGBT zajednice (McLaughlin & Rodriguez, 2017, prema Theofilopoulos et al., 2019: 6).

Ono što je potrebno i gdje leži ključna uloga medija jest stvaranje vidljivosti LGBT zajednice kako bi se unaprijedilo poštovanje i razumijevanje nečije spolne orijentacije, rodnog identiteta te spolnih karakteristika. Jedna od ranije spomenutih funkcija medija je edukacija, stoga se oni mogu koristiti na pozitivan način kako bi se educirala javnost i podigla svijest o promjenama javnog mišljenja u korist LGBT osoba i jednakosti ljudskih prava.

„Umjesto (re)produciranja negativnih stereotipa o LGBT osobama, upotrebe uvredljivog jezika protiv njih, pridonošenja održavanju njihove društvene isključenosti i 'legaliziranjem' diskriminacije, mediji mogu igrati vitalnu ulogu u komunikaciji njihovih potreba i širenju svijesti za ljudska prava i pravdu, u konačnici doprinoseći postizanju jednakosti i društvene kohezije“ (Theofilopoulos et al., 2019: 6).

2.4. Kako je nastala Povorka ponosa?

Sve velike društvene i političke promjene koje su se dogodile kroz povijest nisu nastale mirnim putem. Priča o počecima povorke ponosa započinje 1969. kada su u četvrti Greenwich Village u New Yorku izbili 'Stonewallski nemiri'. Homoseksualci, transvestiti i lezbijke potukli su se s policijom tijekom rutinske racije u popularnom gay klubu. Nemiri koji su potrajali nekoliko dana označili su prekretnicu te početak pokreta za prava gay osoba. Još prije događaja u Stonewallu, osnovan je politički pokret za prava gay osoba, no nemili događaj iz 1969. potaknuo ih je na stvaranje '*Gay Liberation Front*' (*GLF*), skupinu organizacija za emancipaciju LGBT osoba. Udruženja koja su nastala nakon Stonewallskih nemira su u vrlo kratkom roku označila prekretnicu za pridruživanje pokretu za prava gay osoba diljem SAD-a, a kasnije i svijeta.

Godine koje su prethodile spomenutim nemirima bile su veoma nepovoljne za gay osobe unutar političkog i društvenog sustava SAD-a. Nakon što je postao američki predsjednik, Dwight D. Eisenhower potpisao je 1953. izvršnu naredbu '10450' i time dodao 'seksualne perverzije' kao razlog za Vladinu istragu i smjenu. U to vrijeme Vlada je privatnim poslodavcima dijelila policijske i vojne dosjee, što je rezultiralo otpuštanjem stotina radnika. Dodatno, zakoni protiv gay osoba bili su pooštreni. Odrasla osoba osuđena za kazneno djelo seksualnog odnosa s drugom odraslom osobom u privatnosti svog doma mogla je dobiti kaznu, od blage novčane do pet, deset, dvadeset godina ili čak doživotnu kaznu zatvora. U SAD-u je do 1971. godine dvadeset država imalo zakone o „seksualnim psihopatima“. U Pennsylvaniji i Kaliforniji seksualni prijestupnici mogli su doživotno biti zatvoreni u mentalne ustanove, dok su u sedam država mogli biti kastrirani. U jednoj kalifornijskoj bolnici gay osobe su dobile kazne poput električne stolice, farmakološke šok terapije, kastracije te lobotomije. Strogih kazni nisu bili pošteđeni ni transvestiti. Stari zakon države New York koji je donesen u 19. stoljeću kako bi se suzbili poljoprivrednici zakupci koji su se maskirali kako bi demonstrirali protiv svojih zemljoposjednika, ponovno se počeo koristiti protiv muškaraca i žena koji su se oblačili u odjeću suprotnog spola. Tako je njujorška policija mogla uhititi svaku osobu koja je nosila manje od tri odjevna predmeta primjerena svom spolu. Bilo da su se ti zakoni i mjere uistinu primjenjivali, stvorili su nelagodnu klimu, strah i zabrinutost gay osoba koje su politički i društveno bile diskriminirane. Osim zakonskih kazni, policija je svakodnevno patrolirala po barovima, kupalištima, ulicama i parkovima gdje su se homoseksualci okupljali, a na klupama u parkovima podmetali su se mikrofoni. U javnim toaletima postavljale su se špijunke i

dvosmjerna ogledala za špijuniranje. Zakon je tako klasificirao homoseksualce kao kriminalce, a znanstvene ustanove pozivale su se na psihologiju kako bi homoseksualnost predstavile kao bolest. Sredinom 1960-ih, u vrijeme kada je val slobode, otvorenosti i zahtjeva za promjenama bio na vrhuncu, New York je pojačao provedbu zakona protiv homoseksualaca do te mjere da je to predstavljalo pokušaj nametanja policijskih državnih uvjeta zajednici homoseksualaca (Carter, 2004: 1-15).

Novinar, povjesničar i aktivist za ljudska i građanska prava, Franko Dota u svom doktorskom radu osvrnuo se na povijest prožetu raznim osudama i diskriminaciji LGBT zajednice, a posebice homoseksualaca:

„I na Zapadu i na Istoku homoseksualce se vezivalo za političke neprijateljske ugroze, a u makartističkim čistkama u Americi optuživani su za komunističku infiltraciju. Zabranjivan im je rad u državnoj službi ili su iz nje pod raznim izlikama istjerivani, mnogi su bili izloženi sustavnom policijskom maltretiranju ili prismotri tajnih i sigurnosnih službi. Homoseksualce se do duboko u 20. stoljeće pokušavalo izliječiti istim tehnikama i iz sličnih pobuda u Beču i Londonu, kao i u Zagrebu i Moskvi“ (Dota, 2017: 20).

Prva ikad zabilježena povorka ponosa nastala je nakon serije spontanih nasilnih demonstracija LGBT osoba protiv policijske racije, ranije spomenute pod nazivom Stonewall pobune. Taj revolucionarni događaj često se navodi kao prvi slučaj u američkoj povijesti kada su se gay, lezbijske, biseksualne i transrodne osobe suprotstavile progonu LGBT populacije od strane Vlade. Na prvu obljetnicu Stonvolške revolucije, 28. lipnja 1970. organizirana je prva povorka ponosa, za koju se smatra da je bila prijeloma točka i početak razvoja suvremenog LGBT pokreta u Americi i svijetu. Tako su se povorke ponosa nastavile održavati diljem svijeta svake godine upravo tijekom lipnja (Novak, 2013) .

Prvi marševi održali su se na ulicama New Yorka, Los Angelesa, San Francisca i Chicaga. Iz foto-galerije pronađene na internetu mogu se vidjeti transparenti s natpisima: „Gay is good“, „Sappho was a right-on woman“, „Straights for gays“, „Gay power“ (Popova, 2013). Na licima ovih osoba može se iščitati osmijeh, zadovoljstvo, ponos i sreća što su nakon toliko godina ugnjetavanja i proganjanja odlučili izaći na ulice kako bi jasno poručili da su i oni dio društva te da im kao pripadnicima istog pripadaju sva ljudska prava na normalan i siguran život.

Slika 1. Prva parada ponosa u New Yorku, 27. lipnja 1970.

Izvor: Themarginalian.org

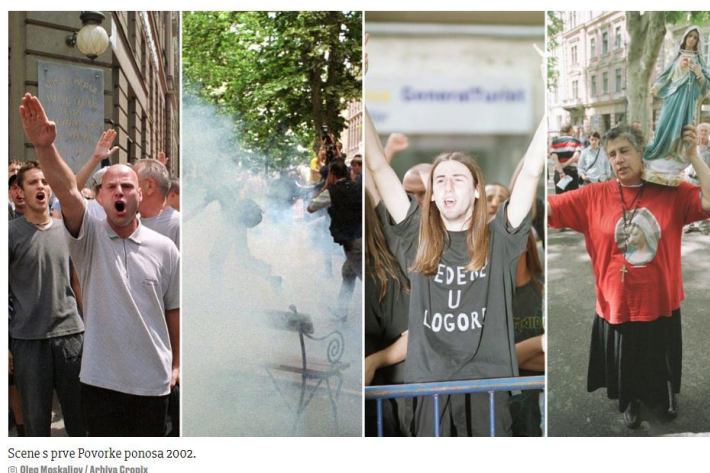
2.5. Počeci povorke ponosa u Hrvatskoj

Pod nazivom „Gay Pride Zagreb – Iskorak KONTRA predrasuda“ 2002. godine organizirana je prva Povorka ponosa u Zagrebu i Hrvatskoj. Organizirao ju je organizacijski odbor sastavljen od članova i članica udruge Iskorak i Kontra. To je bila druga Povorka ponosa organizirana u nekoj od postsocijalističkih europskih zemalja, zbog čega je nedugo prije samog održavanja privukla veliku medijsku pozornost. Organizaciju su podržale tada vladajuća lijevo-liberalna koalicija te predstavnici i predstavnice međunarodnih institucija koje su tada djelovale u Hrvatskoj. Prva povorka ponosa u Zagrebu okupila je oko 300 ljudi, većinom osoba iz civilnih inicijativa, a obilježili su ju fizički napadi na čak 30 osoba uoči i nakon Povorke (zagreb-pride.net, 2022)

Hrvatska radio televizija tog 29. lipnja 2002. godine bila je na terenu. Iz video priloga koji je objavljen na internetskoj stranici *YouTube* može se saznati kako je prva 'Gay povorka' bila organizirana uz veliko osiguranje policije i zaštitara, a sam događaj nije prošao bez incidenta. Oko 200 sudionika bilo je izloženo brojnim verbalnim uvredama pojedinih skupina ljudi koji su se protivili organiziranju Zagreb Pridea, a u jednom trenutku na njih je bačen i suzavac. „Pederi, jebem vam mater“ vikao je jedan od građana dajući jasnu poruku govora mržnje prema skupini mirnih prosvjednika. „Idite u Srbiju“ vikala je skupina mlađih muškaraca, dok su neki građani dali izjave kako je to za njih sramota, kako ih žale, jer njima treba liječnička pomoć. Pri kraju povorke napadnuta su i dvojica novinara koji su pratili događaj (youtube.com, 2019).

Na portalu Jutarnji.hr 8. lipnja 2019. obavljen je članak s naslovom „EVO KAKO JE IZGLEDA LA POVORKA PONOSA PRIJE 18 GODINA Degutantno vrijeđanje, nacistički pozdravi, suzavac... Scene kakve ne možete zamisliti“ te fotogalerija iz 2002. godine. Fotografije prikazuju skupinu mladih muškaraca koji pokazuju nacistički pozdrav, bacanje suzavaca, muškarca s natpisom na majici „Pedere u logore“ te gospođu s likom Djevice Marije na majici te kipom i krunicom oko vrata (jutarnji.hr, 2019).

Slika 2. Scene s prve hrvatske Povorke ponosa 2002.

Izvor: Jutarnji.hr

2.6. LGBTIQ aktivizam u Hrvatskoj

Snažna repatrijarhalizacija i rekatolizacija hrvatskog društva devedesetih godina na određen način onemogućila je aktivnije udruživanje LGBTIQ zajednice, stoga se LGBTIQ aktivizam intenzivnije počeo razvijati početkom novog tisućljeća i dolaskom Socijaldemokratske partije na vlast. U knjizi „Queer aktivizam i transformacija grada: Kako se LGBTIQ zajednica bori za svoje prostore u gradu Zagrebu“ istaknut je intervju Damira Hršaka, jednog od organizatora prve Povorke ponosa u kojem je izjavio kako „prvih deset godina hrvatske samostalnosti HDZ-ova vlada je gej osobama jasno davala do znanja da smo izopćeni i da ne možemo biti punopravni članovi ovoga društva“ (Đurin, 2018: 86). Usprkos tome, krajem devedesetih počele su se formirati prve organizacije čije su aktivnosti bile usmjerene na zaštitu ljudskih prava. Autonomna tvornica kulture (ATTACK!) koja je provodila mnoge akcije u javnom

prostoru, nastala je 1997. godine. Lezbijska udruga Kontra neformalno djeluje još od 1998., no tek je 2002. godine registrirana kao udruga. Lezbijski forum CroL nastao je 1999., a kasnije se razvio u internetski portal. U Rijeci je 2000. formirana LORI - udruga za informiranje i senzibiliziranje javnosti za prihvaćanje pripadnica/ka seksualnih i rodnih manjina. Iste godine osnovan je i Iskorak, udruga civilnog društva za zaštitu ljudskih prava LGBT osoba. Te godine Kontra i Iskorak organizirali su i prvi Gay pride, odnosno Povorku ponosa u Zagrebu. To je označio početak da mnoge udruge, festivali, inicijative i internetski portali za LGBTIQ zajednicu postignu prepoznatljivost i rast te postanu ključan čimbenik u „oživljavanju stalne LGBTIQ kulturne scene u Zagrebu i Rijeci, nešto kasnije i u Splitu, kao i u kreiranju javnih politika na nacionalnoj razini“ (Đurin, 2018: 86). Mnogobrojnim aktivizmom u javnom prostoru koji je izazivao „čuđenje, zgražanje, znatiželju, sablažnjavanje hetero građanstva, odnosno njihov izlazak iz zone komfora, poznatog i prihvatljivog, umjetnici i queer aktivisti nagrizaju heteronormativnu matricu“ (Đurin, 2018: 86). Takva omogućena participacija LGBTIQ zajednice u javnom prostoru doprinijela je njihovoj sve većoj vidljivosti u društvu te „senzibilizaciji građanki i građana za LGBTIQ teme“ (Đurin, 2018: 86).

Osvrnuvši se na razine prostora kako ih definira autorica Gill Valentine – materijalni, regulatorni i performativni prostor, Sanja Đurin aplicira ih na queer zajednicu koja je nositelj neheteronormativnih seksualnih identiteta. Njihov materijalni prostor predstavljao bi ona mjesta gdje najviše odlaze, poput klubova, zajedničkih prostora za druženje i sl. Regulatorni prostor odnosi se na „prostor javnih politika i institucija koje artikuliraju normativne društvene prakse kroz pravni, porezni i socijalni sistem“ (Gill, 2002, prema Đurin, 2018: 76-77). Kod definiranja performativnog prostora, autorica se referira na koncept performativnosti kojeg je razvila Judit Butler. Baš kao što je rod performativan te se konstruira ponavljanjem određenog prikaza tijela jednako vrijedi i za prostor. On sam po sebi nema značenje „već prakse koje se izvode unutar prostora i njihovo učestalo ponavljanje određuju i formu prostora i odnose moći koji će vladati unutar prostora“ (ibid.).

Djelovanje i političko udruživanje važno je na svim trima razinama prostora. Hrvatsko društvo na deklarativnom i zakonskom nivou predstavlja se kao „društvo koje prihvaća različitosti, djelomično i zato što je različitost dio kulturnog modela EU-a, u stvarnosti to društvo teško prihvaća one kulturološki drugačije, pogotovo kada je riječ o osobama koje žive seksualnost drugačiju od normativne“ (Đurin, 2018: 77).

Najvažniji događaj za LGBTIQ zajednicu svakako je Povorka ponosa koja predstavlja „važan oblik političkog preodgoja građanstva“ (Đurin, 2018: 86-87). Jedino na ulicama manjinske skupine i njihova borba postaju javne, a oni politički vidljivi. Damir Hršak na prvoj Povorci ponosa održao je govor u kojem je izjavio kako od danas prestaju biti nevidljivi i da više nema povratka u tišinu (youtube.com, 2002). Nakon održane prve Povorke ponosa, jednom godišnje LGBTIQ zajednica okuplja se i prolazi kroz uži centar grada kako bi pozvala svoje sugrađane da preispitaju stavove i stereotipe o LGBTIQ zajednici i ukazala da su oni dio te iste zajednice koja ih često ne doživljava. Za LGBTIQ zajednicu Povorka ponosa označava važan iskorak, jer tako stupaju u javni prostor te iskazuju svoj rodni/spolni identitet što predstavlja oslobodjenje velikog tereta ili „dvostrukog identiteta koji podrazumijeva stalno laganje, strah, izolaciju i samoprezir“ (Đurin, 2018: 86-87). Istupanjem u javni prostor prikazuje se i broj pripadnika te zajednice, a veći broj označava i veću te jaču političku snagu. Povorka ponosa predstavlja intervenciju u „dominantnu, heterononormativnu matricu javnog prostora te otvara put za jačanje zajedničkog identiteta“ (Đurin, 2018: 87 prema Bertoša i Antulov, 2012).

Kontinuiranim održavanjem, Povorka ponosa postala je ritual i dio opće kulture gradova u kojima se održava, no sama kao takva ne može biti dovoljna za provođenje društvenih i političkih promjena. Osim Povorki ponosa, članovi Pridea tijekom cijele godine organiziraju radionice edukativnog karaktera u školama i na fakultetima te u obrazovnim centrima kao što su Centar za mirovne studije i Centar za ženske studije. Svoje edukacije nude i Ministarstvu unutarnjih poslova – Policijskoj akademiji i policijskim postajama, pravnicima, Državnom odvjetništvu, Ministarstvu pravosuđa, odnosno ključnim institucijama koje su uključene u procesuiranje zločina iz mržnje i diskriminacije protiv LGBTIQ osoba (Đurin, 2018: 88).

2.7. Zakonodavni okvir

Godine 2006. dogodio se napad na LGBTIQ osobe na gej tulumu u klubu Santos u Zagrebu. Te godine, tadašnji predsjednik Vlade Ivo Sanader gostovao je u televizijskoj emisiji „Nedjeljom u 2“ u kojoj je javno izjavio da ne podržava održavanje Povorke ponosa. Uslijedila je najnasilnija Povorka ponosa u povijesti održavanja, ona iz 2007. godine kada su policajci u zadnji tren spriječili napad molotovljevim koktelima, a nakon Povorke skupina nasilnika pretukla je više od 30 sudionika. Nasilje se nastavilo i u periodu nakon toga. Bilo je jasno da na zločin iz mržnje treba reagirati „organizirano i sustavno“ (Đurin, 2018: 94-95). Osnovan je

Zagreb Pride koji je poticao žrtve nasilja da prijave slučajeve policiji te im je pružao svu potrebnu zaštitu i zastupanje. „Čitava ideja pravne podrške i sustavnog pritiska na državne institucije još je više dobila na snazi nakon napada na dvojicu mladića koji se dogodio 1. studenog 2010. godine ispred kluba Sirup, što je potaklo tri najveće nevladine queer udruge (Lezbijsku organizaciju Rijeka – LORI, Queer Zagreb i Zagreb Pride) da pokrenu Stalnu službu pružanja direktne pomoći napadnutim i diskriminiranim LGBTIQ osobama u Republici Hrvatskoj“ (Đurin, 2018: 94-95). Queer udruge tada su uputile zahtjev ministru unutrašnjih poslova i potpredsjedniku Vlade Tomislavu Karamarku da osudi homofobni napad, a koji je izjavio da „Ministarstvo unutarnjih poslova (MUP) neće tolerirati zločine potaknute mržnjom i homofobijom“ (Đurin, 2018: 94-95). Te godine, queer aktivisti organizirali su se u udruhu Zagreb Pride koja je postala „dio radne grupe za izradu nove Nacionalne politike za promicanje ravnopravnosti spolova koja pokriva i područje LGBTIQ prava, a daju i svoje komentare na nacrt Strategije nacionalne sigurnosti RH“ (Đurin, 2018: 94-95). Zagreb Pride u kratkom vremenu postao je „partner u izradi javnih politika vezanih uz teme diskriminacije, nasilničkog kriminala, ravnopravnosti spolova i prava LGBTIQ osoba“ (Đurin, 2018: 94-95).

2.8. Oblici nasilja nad LGBT zajednicom: Diskriminacija, zločin iz mržnje te govor mržnje

Javni diskurs oko prava homoseksualne zajednice počeo se ozbiljno aktivirati tek početkom 2000-ih godina, zahvaljujući LGBTIQ aktivističkim inicijativama koje su svoj aktivizam usmjerile u organiziranje prve Povorke ponosa. U to vrijeme, mediji su se sve više počeli interesirati za LGBT osobe i njihove probleme te im davati više medijskog prostora. No, zbog sve veće medijske pažnje, uslijedio je negativan trend. Važno je istaknuti kako je nakon 2002. godine u Hrvatskoj evidentiran porast nasilja nad LGB osobama. To je većim dijelom zbog sve veće „vidljivosti LGB osoba i većoj zastupljenosti tema o homoseksualnosti u javnosti i medijima“ (Hodžić i Jusić, 2010: 34-35 prema Pikić i Jugović, 2006). Sličan problem događao se i u Srbiji, dok su u Bosni i Hercegovini zastupljeni stereotipni medijski sadržaji o LGBT osobama i reakcije na određene incidente. Službeni podaci Europske studije vrednota govore nam kako se od 1999. do 2008. bilježio pad tolerancije prema homoseksualnosti u Hrvatskoj. To nije jedini indikator prisutnosti homofobije u Hrvatskoj. Brojna istraživanja koja su provedena prethodnih godina ukazuju na česta nasilja i govor mržnje prema LGBTIQ osobama. Podaci iz 2013. pokazuju kako je između 2006. i 2013. godine 73,6 % ispitanih LGBTIQ osoba

u Hrvatskoj doživjelo određen oblik nasilja zbog svoje seksualne orijentacije. Godine 2011. samo 38,3 % građana i građanki podupiralo je Povorku ponosa, a njih 53,5 % protivilo se njezinu održavanju. „S druge strane, sve češći i glasnjiji ‘izlasci iz ormara’ LGBTIQ osoba i njihovi recentni zahtjevi za ravnopravnošću, prihvaćanjem i uvažavanjem, učinili su te identitete vidljivijima u sredini koja, odgajana u tradicionalnom, patrijarhalnom okruženju, reagira strahom, gađenjem, neprihvatanjem ili mržnjom“ (Đurin, 2018: 77).

Spolna orijentacija te rodni identiteti prepoznati su kao jedna od glavnih osnova za diskriminaciju u europskom i državnom zakonodavstvu. Sve veći broj promjena koje su uvedene na međunarodnoj i nacionalnoj razini tiču se temeljnih prava LGBT osoba. „Europska unija (EU), Vijeće Europe i Ujedinjeni narodi (UN) nadalje su razvili ili učvrstili standarde nediskriminacije i jednakosti za LGBT osobe“ (fra.europa.eu), a Hrvatski sabor 2008. godine donio je odluku o proglašenju Zakona o suzbijanju diskriminacije.

Posebno istraživanje Eurobarometar 427 koje je provedeno 2015. godine uključilo je intervjue sa 27.712 osoba iz 28 zemalja članica Europske Unije. Prema istraživanju, diskriminacija na temelju spolne orijentacije i rodnog identiteta smatrala se drugim i trećim najraširenijim oblicima diskriminacije u EU, što je izjavilo više od polovice ispitanih osoba. U ranijem istraživanju kojeg je provela agencija Fundamental Rights 2013. godine, polovica od 93.000 LGBT ispitanika i ispitanica izjavila je da su se osjećali diskriminirano ili uznemiravano na temelju svoje spolne orijentacije (Theofilopoulos et al., 2019: 6).

Postoji nekoliko oblika diskriminacije - izravna i neizravna diskriminacija, uznemiravanje, spolno uznemiravanje i segregacija. Izravna diskriminacija odnosi se na „nejednako postupanje prema osobi zbog jedne ili više njezinih karakteristika. Zabranjena je Zakonom o suzbijanju diskriminacije ako je riječ o postupanju kojim se osoba stavlja u nepovoljniji položaj od druge osobe u usporedivoj situaciji, ako je razlog takvog postupanja jedna od njegovih karakteristika, odnosno diskriminacijskih osnova iz Zakona, dok se pojam neizravne diskriminacije odnosi na nejednako postupanje zbog naizgled neutralne odredbe, kriterija ili prakse, osim ako se oni mogu objektivno opravdati legitimnim ciljem, a sredstva za njihovo postizanje su primjerena i nužna“ (ombudsman.hr).

Osnove iz Zakona o suzbijanju diskriminacije odnose se na rasu ili etničku pripadnost, boju kože, spol, jezik, dob, političko ili drugo uvjerenje, imovinsko stanje, obrazovanje, nacionalno ili socijalno podrijetlo, članstvo u sindikatu, invaliditet, društveni položaj, bračni ili obiteljski

status, zdravstveno stanje, genetsko nasljeđe, vjeru, rodni identitet i izražavanje, spolnu orijentacija.

Kazneni zakon Republike Hrvatske izmijenjen je 2011. godine, čime se uredila regulativa i odnos prema nasilju kojeg doživljavaju LGBTIQ osobe. Izmjenom su se za određena kaznena djela uveli „kvalifikatorni oblici po kojima se nasilje nad LGBTIQ osobama definira kao kazneno djelo počinjeno iz mržnje i kao takvo procesuirano se po službenoj dužnosti, a ne na prijedlog ili privatnom tužbom, kao što je to bio slučaj dotad“ (Đurin, 2018: 95). Stroži Kazneni zakon koji je stupio na snagu 1. siječnja 2013. godine predlaže drastičnije kazne za počinjena djela motivirana mržnjom. Dodatno je propisan i „Protokol o postupanju u slučaju zločina iz mržnje“, a udruga Zagreb Pride ostvarila je suradnju s Policijskom akademijom te osigurala edukaciju policijskih službenika o temi postupanja u slučajevima zločina iz mržnje prema LGBTIQ osobama (ibid). Eskalacija nasilja koja se dogodila uoči, tijekom i nakon Povorke ponosa 2007. dovela je do sukreiranja javnih politika koje se tiču LGBTIQ građanstva. Tijekom proteklih 10 godina zajednica se u Hrvatskoj izborila za kvalitetniji zakonski okvir, prije svega Kazneni zakon, Zakon o životnom partnerstvu te unaprjeđenje birokratskih procesa za osobe u tranziciji. Kako bi se zadovoljila temeljna ljudska prava svakog pojedinca u nekoj državi, zakonodavni okvir mora biti uređen i pružati kvalitetnu zaštitu svih građana i manjina unutar te zajednice. LGBT zajednica, kao jedna od najvećih manjina u hrvatskom društvu, često se susreće s raznim oblicima govora mržnje, nasilja i diskriminacije. Republika Hrvatska regulirana je određene zakone kako bi se postigla bolja i jača zaštita LGBT osoba te suzbili prekršaji i zločini protiv te zajednice. Zločin iz mržnje se kao pravni koncept u hrvatskom kaznenom zakonu pojavio 2006. godine. Definiran je kao „svako kazneno djelo počinjeno iz mržnje prema osobi zbog njezine rase, boje kože, spola, spolne orijentacije, jezika, vjere, političkog ili drugog uvjerenja, nacionalnog ili socijalnog podrijetla, imovine, rođenja, naobrazbe, društvenog položaja, dobi, zdravstvenog statusa ili drugih osobina“ (Munivrana Vajda, M. i Šurina Marton, A., 2019: 394). Da bi se neko kazneno djelo smatralo zločinom iz mržnje, ono mora ispunjavati dva kriterija. Mora predstavljati kazneno djelo prema Kaznenom zakonu i mora biti motiviran pristranošću. Motivi pristranosti odnose se na unaprijed stvorena negativna mišljenja, stereotipe, netoleranciju i mržnju koja je usmjerena na određenu društvenu skupinu koja dijeli iste vrijednosti, poput rase, etniciteta, jezika, religije, nacionalnosti, spolne orijentacije, roda i drugih obilježja (Theofilopoulos i dr., 2019: 18).

Mediji kao važan društveni faktor mogu doprinijeti dijalogu i razumijevanju, no također mogu negativno utjecati u stvaranju društvenih napetosti te konstruirati stereotipe kroz pogrešna izvještavanja, a medijskim izvještavanjem može se širiti govor mržnje prema nekoj društvenoj zajednici. Vijeće Europe u preporuci (97) 20 govor mržnje definira kao „sve oblike iskaza koji šire, promiču, opravdavaju ili navode na rasnu mržnju, ksenofobiju, antisemitizam i ostale oblike mržnje zasnovane na netoleranciji, uključujući: netoleranciju iskazanu kroz agresivni nacionalizam i etnocentrizam, diskriminaciju i netrpeljivost prema manjinama, useljenicima ili osobama imigrantskog podrijetla“ (Lange, 2009: 26).

Godine 2016. Europska Komisija protiv rasizma i netolerancije (ECRI) definirala je govor mržnje na sveobuhvatniji i inkluzivniji način, a koji uključuje sve oblike zagovaranja, promicanja ili poticanja, omalovažavanje, mržnju ili izopćenje osobe ili skupine osoba, uznemiravanje, uvrede, negativne stereotipe, stigmatizaciju, prijetnju upućenu toj osobi ili skupini osoba te opravdanje ovih oblika mržnje na temelju rase, boje, porijekla, nacionalnosti, etniciteta, dobi, invaliditeta, jezika, vjere, spola, roda, rodnog identiteta, spolne orijentacije i drugih karakteristika osobe. U preporuci se također navodi kako se govorom mržnje može promicati neopravdana pretpostavka da je ta osoba na određen način superiornija od osobe ili skupine osoba na koju se odnosi govor mržnje. Dodatno, namjera širenja govora mržnje može biti poticanje ili očekivanje „da će imati učinak poticanja drugih na počinjenje, djela nasilja, zastrašivanja, neprijateljstva ili diskriminacije prema onima koji su meta govora i da je to posebno ozbiljan oblik takvog govora“ (Theofilopoulos i dr., 2019: 19).

3. Metodološki okvir

3.1. Cilj istraživanja

Temeljni cilj ovog istraživanja jest utvrditi jesu li mediji u Hrvatskoj pomogli u izgradnji vizibiliteta LGBTIQ zajednice. Kontinuirano ukazivanje na govor mržnje, nasilje, diskriminaciju i stereotipe te jezične konstrukcije u izvještavanju o drugima može pomoći u razvijanju kritičkog razumijevanja medijskih poruka i pomoći u jačanju medijske pismenosti publike koja taj medijski sadržaj konzumira.

Zadaća istraživanja u analiziranim medijskim izvještajima bila je istražiti i opisati kako su o temi povorke ponosa izvještavali mediji u Hrvatskoj te jesu li pomogli u izgradnji vizibiliteta LGBTIQ zajednice.

3.2. Istraživačka pitanja

Sukladno ciljevima istraživanja, ovaj rad je postavljen na istraživačkim pitanjima koja se bave medijskim izvještavanjem o povorkama ponosa, prisutnim diskursima unutar tih izvještaja te promjenama u načinu izvještavanja:

1. Kako su vodeći hrvatski mediji izvještavali o povorkama ponosa u Zagrebu 2002, 2007., 2012., 2017., i 2022. te u Splitu 2011. godine?
2. Postoje li razlike u izvještavanju s obzirom na vrijeme?

3.3. Metoda istraživanja

Metoda korištena u ovom radu je kritička analiza diskursa. Korištenjem ove metode istražiti će se način medijskog izvještavanja o povorkama ponosa te uloga medija u izgradnji vizibiliteta LGBTIQ zajednice u Hrvatskoj.

Kritička analiza diskursa predstavlja jednu od nekoliko kvalitativnih pristupa u analizi medijskog diskursa. Može se definirati kao interdisciplinarni istraživački program orijentiran na problem, koji uključuje različite pristupe, svaki s različitim teorijskim modelima, istraživačkim metodama i programima. Ono što ujedinjuje sve pristupe je zajednički interes za semiotičke dimenzije moći, nepravde i političko-ekonomske, socijalne ili kulturne promjene u društvu (Wodak, 2002: 1).

„Kritički pristupi diskursu nastoje istražiti s jedne strane načine na koje je određeni diskurs, u ovom slučaju medijski, oblikovan odnosima moći i dominacije u društvu, a s druge strane načine na koje sam diskurs igra aktivnu ulogu u izgradnji ili rušenju tih odnosa“ (Vrtič i Car, 2016: 148 prema Fairclough i Wodak, 1997: 258; Cotter, 2001: 418; van Dijk, 2001: 354-360). Ova analiza usredotočena je na društvene probleme kao što su manipulacija, diskriminacija (spolna, rodna, rasna, klasna, seksualna) i ulogu koji jezik, odnosno diskurs ima u stvaranju i

reprodukciji nejednakosti i zlouporabe moći. Neke od karakteristike ove metode su: zainteresiranost za društvene probleme, proučavanje odnosa moći u diskursu i nad diskursom, ideološka uporaba jezika, interpretativnosti, eksplanatornost, kritičnost, političnost. Pojam diskursa različito se tumači u lingvistici i drugim društvenim znanostima. „U lingvistici je fokus na korištenju jezika pa se pojam diskursa veže uz društveno djelovanje i interakciju, sudjelovanje osoba u stvarnoj društvenoj situaciji” (Fairclough, 1995: 18, prema Car, 2015: 9). Drugo tumačenje diskursa razvio je francuski sociolog i povjesničar Michel Foucault koje nije povezano s lingvistikom. Prema Foucaultu, „diskurs je društvena konstrukcija stvarnosti te određuje ono što se može naučiti, izreći ili učiniti u određenom povijesnom kontekstu“ (Foucault, 1994, prema Car, 2015: 9). Lingvist Norman Fairclough u svom pristupu diskursu obuhvaća oba navedena shvaćanja diskursa te analizira korištenje jezika koje je uvijek u odnosu prema konkretnim društvenim i kulturnim procesima. S nizozemskim lingvistom Teunom van Dijkom, razvio je pristup koji nazivamo kritičkom analizom diskursa (Car, 2015: 9). Prema Faircloughu, ideologije predstavljaju konstrukcije značenja koje sudjeluju u produkciji, reprodukciji i transformaciji odnosa moći. One su razvijene u društvima u kojima se odnosi moći temelje na društvenim strukturama kao što su klase ili rod. Diskursi su tako manje ili više ideološki (Fairclough, 1995, prema Jorgensen i Phillips, 2002: 75, prema Car, 2015: 9). Faircloughov model kritičke analize diskursa sastoji se od tri dimenzije: analize teksta, analize diskurzivne prakse i analize društvene prakse (Vrtič i Car, 2016: 149).

Francuski filozof Michel Foucault u „Volji za znanjem“, prvom svesku svoje nedovršene „Povijesti seksualnosti“, uveo je koncept biopolitike kako bi opisao procese kojima različite strukture moći i znanja upravljaju, nadziru i normaliziraju biološke potencijale i funkcije ljudskog tijela. Kako u svom doktorskom radu „Javna i politička povijest muške homoseksualnosti u socijalističkoj Hrvatskoj (1945. – 1989.)“ piše Franko Dota, „Michel Foucault je u *Volji za znanjem* pogled usmjerio na složenu spiralu odnosa između moći i jezika, pokazavši kako je seksualnost, i kao individualno iskustvo i kao socijalna kategorija, izum modernosti. Istraživačka metoda koja je proizašla iz njegovih teza temelji se na analizi diskurzivnih praksi koje opisuju i reguliraju ljudsko ponašanje tako što u jeziku stvaraju znanja i istine o njemu, pa to čine i za seksualno ponašanje generirajući znanja i istine o seksu. Prema Foucaultu, središnja uloga diskursa ogleda se u procesu legitimacije moći kroz oblikovanje dominantnih istina o svijetu i potom njihovom raspodjelom i diseminacijom“ (Dota, 2017: 6).

Ovim istraživanjem medijskih diskursa obuhvaćena je tema povorke ponosa u Zagrebu i Splitu. Prva povorka ponosa u Zagrebu održala se 29. lipnja 2002. godine u organizaciji lezbijske

organizacije Kontra, Centra za prava seksualnih i rodnih manjina Iskoraka, te u partnerstvu s Multimedijanim institutom, odnosno klubom net kulture MaMa. Od tada, svake godine se kontinuirano održava u lipnju ili srpnju u središtu glavnog grada. Prvi zagrebački Pride ostao je upamćen po nasilju, homofobnim ispadima i bačenom suzavcu na sudionike povorke. Devet godina kasnije, u organizaciji lezbijske grupe Kontre, Centra za prava seksualnih manjina Iskoraka iz Zagreba i feminističke udruge Domina, organizirana je prva povorka ponosa u Splitu. Sličan scenarij ponovio se tada u drugom najvećem gradu u Hrvatskoj gdje se okupilo nekoliko tisuća homofobnih građana koji su iskazali svoje negodovanje održavanjem povorke.

U analiziranim hrvatskim medijima, u razdoblju 2002., 2007., 2011. 2012., 2017. i 2022. godine, pronađeno je 30 članaka na temu Povorke ponosa u Zagrebu. U analiziranim člancima identificirana su četiri različita medijska diskursa:

1. MI – normalni / ONI – nakazni, gdje su MI prepoznati kao normalni članovi društva , a ONI kao pripadnici LGBT zajednice, manjine koja uživa nakaradni životni stil. Ovaj diskurs definiran je kao diskurs ismijavanja.
2. MI – Hrvati / ONI – LGBT, gdje su MI prepoznati kao većinski hrvatski narod koji živi unutar okvira temeljnih obiteljskih, domoljubnih i kršćanskih vrijednosti hrvatskog društva, a ONI su pripadnici LGBT zajednice koja ne dijeli ideju o tradicionalnim društvenim vrijednostima. Ovaj diskurs definiran je kao diskurs ugroze.
3. MI – tolerantni / ONI – zagovornici nasilja i desničarke politike, gdje su MI prepoznati kao pripadnici LGBT zajednice, odnosno zagovaratelji ljudskih prava i sloboda, a ONI kao protivnici jednakih prava i sloboda koja traži LGBT zajednica, kao zagovaratelji konzervativnih vrijednosti i ideja političke desnice. Ovaj diskurs definiran je kao diskurs nasilja.
4. U ovom istraživanju također se proučavaju diskursi koji se upotrebljavaju kod imenovanja i opisivanja pripadnika LGBT zajednice.

3.4. Uzorak

Jedinica analize jest tekst (zajedno s naslovom i podnaslovom ukoliko postoje) članka koji se odnosi na povorku ponosa u Zagrebu i Splitu. Uzorak za analizu povorki ponosa u Zagrebu obuhvaća članke objavljene 2002., 2007., 2012., 2017. i 2022. godine, a analiziran je period od tri dana, odnosno dan uoči povorke, dan održavanja povorke i dan nakon povorke u četiri

hrvatska medija: Jutarnji list, Večernji list, Slobodna Dalmacija i Globus. Jutarnji list, Večernji list i Slobodna Dalmacija su dnevne novine, dok je Globus najstariji politički tjednik. Uzorak za analizu prve povorke ponosa u Splitu obuhvaća članke koji su objavljeni na internetskim portalima slobodnadalmacija.hr i jutarnji.hr 2011. godine.

U razdoblju u kojem sam provela analizu, ukupno sam zabilježila 30 članaka kojima je tema bila zagrebačka povorka ponosa. Jutarnji list imao je najveći broj članaka (13), zatim slijede Večernji list (9), Globus (5) te Slobodna Dalmacija (3). Za analizu prve splitske povorke ponosa analizirana su dva članka, jedan na portalu slobodnadalmacija.hr i jedan na portalu jutarnji.hr.

3.5. Struktura intervjua

Za potrebe istraživanja i dodatnog razumijevanja teme proveden je jedan polustrukturirani intervjui s odabranim sugovornikom. Kako je intervjui proveden samo s jednom osobom, svjesna sam ograničenja istraživanja i činjenice da rezultati ne mogu poslužiti kao vjerodostojni podaci. No, budući da je odabrani ispitanik Franko Dota, dugogodišnji novinar, povjesničar, autor i aktivist u području zaštite ljudskih prava, volonter hrvatskog LGBT pokreta i jedan od suosnivača i voditelja Udruge Zagreb Pride, intervjui je pomogao prilikom interpretacije nalaza istraživanja i boljeg razumijevanja teme. Dota je 2017. godine obranio doktorski rad na temu „Javna i politička povijest muške homoseksualnosti u socijalističkoj Hrvatskoj (1945.– 1989.)“.

Metoda intervjua predstavlja jedan od načina da se prikupe podaci o temi koja se istražuje. Ljudska interakcija predstavlja važan način razmjene informacija uz pomoć kojih će se doći do određenog saznanja. Intervjui se razlikuje od običnog govora jer služi određenoj svrsi da se saznaju važne informacije o određenoj temi ili iskustvu govornika (Wattles, 2019: 2015). „Polustrukturirani intervjui zadržava donekle prirodnu i nenamještenu atmosferu, ali je ipak sam intervjui vođen od strane istraživača. Vođenje je vrlo fleksibilno i ispitivač će se ubacivati u razgovor samo kad on skrene sa željene teme ili kad želi razgovor usmjeriti na probleme o kojima nije bilo govora“ (Bognar, 2000: 50). Ovaj tip intervjua zahtijeva da ispitanika pustimo da, na temelju postavljenih pitanja, kaže što više o nekoj temi. „Pri razgovoru treba njegovati neizravan pristup postavljanju pitanja koja su često od ključne važnosti za prikupljanje dodatnih informacija i pojašnjenja“ (Milas, 2005: 589). Cilj razgovora s ispitanikom prvenstveno je dobiti uvid i ideju o problemu radi kojeg se ispitivanje provodi (Bognar, 2000, prema Milas, 2005).

Intervju je proveden preko platforme Google Meet, a snimljen je i audio zapis intervjuja koji je transkribiran zbog lakše analize. Ispitanik je dao suglasnost i spominjanje svog imena i prezimena u svrhu istraživanja ovog rada. Prije same provedbe intervjuja osmišljen je vodič s pitanjima koji je služio kao smjer kroz intervju. Tako se dobila polustrukturirana forma koja je ispitivaču i sugovorniku pružila slobodu za dodatna pojašnjenja odgovora i postavljanje pitanja. Kroz intervju su postavljena pitanja koja nisu bila predviđena u vodiču. Intervju sa ispitanikom započeo je predstavljanjem i pojašnjenjem rada i teme istraživanja. Nakon toga postavljeno je pitanje o stanju tijekom devedesetih godina i stavu prema LGBT zajednici. Sljedeće pitanje odnosilo se na doživljaj i osobno iskustvo prvog Gay Pridea u Zagrebu. Potom je postavljeno pitanje o najvećim izazovima u organizaciji povorki. Također su postavljena i potpitanja koja su se odnosila na pružanje podrške i ignoriranje od strane vladajućih. Sljedeće pitanje odnosilo se na ulogu medija u kontekstu povorki ponosa. Tijekom ovog pitanja postavljena su i potpitanja koja su se odnosila na odnos organizacijskog odbora povorke ponosa i medija te izgradnju vizibiliteta LGBTIQ zajednice. Posljednje postavljeno pitanje tijekom intervjuja odnosilo se na osobno mišljenje i stav ispitanika o promjenama koje su se dogodile u hrvatskom društvu od početka održavanja povorki ponosa do danas.

Intervju je proveden 24. lipnja 2023. i trajao je 1 sat i 8 minuta, a postavljena su sljedeća pitanja:

1. Što se događalo u devedesetim godinama i početkom 2000-ih po pitanju gay zajednice i je li se ona uopće spominjala u medijskom diskursu?
2. Kako si osobno doživio prvi Gay Pride?
3. Koji su bili najveći izazovi u organizaciji povorki? Od strane koga ste dobivali podršku, a tko vas je ignorirao i je li vam grad Zagreb bio podrška u tim godinama?
4. Kakva je bila uloga medija? Jesu li o LGBTIQ zajednici izvještavali samo uoči i za vrijeme održavanja povorke ponosa? Kakav je bio vaš odnos s njima i smatrate li da su dovoljno objektivno izvještavali o povorkama i pomogli u izgrađivanju vizibiliteta LGBTIQ zajednice?
5. Prošla je 21 godina od prve povorke ponosa – što mislite da se promijenilo u odnosu na prve godine, a na čemu još trebamo raditi kao društvo?

4. Analiza rezultata: Saveznički odnos medija i LGBT zajednice

Intervju s Frankom Dotom ponudio je širu sliku medijske vidljivosti i zastupljenosti tema LGBT zajednice. Doda je istaknuo kako su, osim onih malo kontroverznijih, mediji zapravo pristupali saveznički i izvještavali korektno o LGBT zajednici. Uglavnom su se slale pozitivne slike što je doprinijelo većoj vidljivosti, a jedan od ciljeva svake povorke je upravo *visibility*. Kroz povorke se u prvom redu konstituirala LGBT zajednica kao politički subjekt u zemlji. Oni nisu samo kulturna manifestacija i zabavna manifestacija, već su u prvom redu politička manifestacija i politički prosvjed. Prva dva desetljeća 21. stoljeća donijela su europeizaciju Hrvatske, sa svim negativnim i pozitivnim aspektima, i Hrvatska se u to vrijeme snažno htjela demokratizirati i približiti europskim vrijednostima. LGBT pokret u Europi i svijetu postao je jači i snažniji, što je njima kao manjinskoj zajednici, omogućilo da se stvori jedan relativno zadovoljavajući legislativni okvir. Stvorio se Zakon o suzbijanju diskriminacije gdje se spominju spolna orijentacija, rodni identiteti i rodno izražavanje. Također donesen je i Zakon o životnom partnerstvu koji je u određenoj mjeri dobar. Osim toga, reguliran je i Zakon o transrodnim osobama, pa možemo zaključiti kako je legislativni okvir zadovoljavajući, ali daleko od savršenog za LGBT zajednicu. Održavanjem povorki ponosa postigla se apsolutna vidljivost i nitko više u ovoj državi ne može reći da ne zna što je Zagreb Pride ili da ne postoji LGBT zajednica. Snažnim aktivizmom, stvorena je zajednica koja je postala politički subjekt, a manja medijska vidljivost povorki govori o tome da je ona stabilizirana i da nema više toliko nasilja i problema. Jedno veliko postignuće LGBT aktivizma u hrvatskoj svakako je činjenica da je održan potpun kontinuitet i da niti jedne godine povorka nije bila zabranjena niti otkazana.

4.1. Povorka ponosa – cirkusadija ili ozbiljan test demokracije u Hrvatskoj?

U Zagrebu je 2002. godine održana prva povorka ponosa koja je bila ujedno i prva održana povorka u Hrvatskoj. Danima uoči povorke, stvoreno je negativno ozračje, a povorku su pratile mjere sigurnosti koje su tog dana imale posla sa skupinom građana koja je iskazivala svoj bijes i negodovanje. Tijekom održavanja povorke, ozlijeđeno je 30 osoba, a policija je privela nekoliko desetaka građana. U povorci je sudjelovalo oko 300 osoba, a pridružili su im se tadašnji ministar unutarnjih poslova Šime Lučin, političarka Vesna Pusić te nekoliko osoba iz javnog života Hrvatske.

Iako je povorka protekla u ozračju nasilnih događaja, bacanju suzavca, pljuvanju na sudionike, vrijeđanju te iskazivanju govora mržnje, organizatori su bili veoma zadovoljni što se, unatoč svemu, događaj održao. Povorci se tada odlučila pridružiti i skupina građana koja je organizirala anti gay povorka koju je predvodila časna sestra koja je u rukama nosila kip Gospe. Anti gay povorci priključili su se i pripadnici navijačke skupine Bad Blue Boys te skinheads. Svoje okupljanje objasnili su komentarem kako im „nije u redu da grupiranje homoseksualaca na ulicama gledaju djeca, umirovljenici i ostali građani koji se gnušaju takvih stvari“ (Večernji list, 28.6.2002). S druge strane, LGBT zajednica koja je sudjelovala u povorci, opisala ju je kao „ispitom zrelosti naše demokracije“ (Jutarnji list, 27.6.2002.). Od tada se svake godine u lipnju ili srpnju održava povorka ponosa na zagrebačkim ulicama.

Diskurs MI - normalni / ONI – nakazni pronađen je u tri članka, od toga 2 u Večernjem listu i 1 u Jutarnjem listu. Ovaj diskurs prisutan je u izjavama komentatora rubrike Mozaik (Večernji list), političke aktivistkinje te šefa Sindikata policije, koji su javno iznijeli negativne komentare i osudili LGBT zajednicu.

Slika 3. Večernji list 28. lipnja 2002.

Izvor: Večernji list

Dan uoči održavanja prve povorke ponosa u Zagrebu i Hrvatskoj, 28. lipnja u Večernjem listu objavljene su reakcije Zvonimira Lukasa i političke aktivistkinje Ane Lučić upućene predsjedniku Udruge Iskorak Dorinu Manzinu i Sanji Juras, koordinatorici gay parade i Udruge Kontra. Prva reakcija, ona Zvonimira Lukasa glasi „Cirkusijadu treba organizirati jer – ljubav je u krizi“ (Večernji list, 28.6.2002.). U svom komentaru na održavanje povorke Lukas se koristi nazivom cirkusijada koji ima negativnu konotaciju i označava povorku kao nešto smiješno i podložno izrugivanju. Povorka je prema njegovim riječima produkt Europe na koju

su se ugledali organizatori, a koji silno žele uvući i druge građane u modernu Europu. Gay zajednicu naziva udrugom istospolnih zabludjenih, zalutalih i izgubljenih zaljubljenih parova koji su seks poistovjetili s ljubavlju. Time postojanje istospolnog partnerstva svodi samo na čin seksa te niječe postojanje ljubavi, koja je prema njegovim riječima normalna i rezervirana samo za heteroseksualne odnose. Za Lukasa, održavanje povorke ponosa ostavit će dugoročne posljedice na mladež koja sve to gleda.

„Osobito je **opasno** prikazivati to javno kao nešto posve **normalno**, čak i danas poželjno. Najlakše je zavesti djecu, neupućene i mlade koji to sve gledaju sa simpatijama, a kojima se to servira i želi prikazati kao nešto **moralno, prihvatljivo** svima u društvu i **trendovsko**. **Heteroseksualnost** kao **najprirodniji i najzdraviji** emocionalni i tjelesni oblik ljubavi danas je najblaže rečeno – **demode**“ (Zvonimir Lukas, “Cirkusijadu treba organizirati jer – ljubav je u krizi”, Večernji list, 28. 06. 2002.).

Iz njegovog osvrta vidljive su dvije oprečne strane. S jedne strane je heteoseksualna ljubavna veza koja predstavlja normalan, prirodan i zdrav tjelesni odnos između dvoje partnera, dok je s druge strane istospolna tjelesna veza dvoje partnera okarakterizirana kao nemoralna i društveno neprihvatljiva. Za Lukasa je to dio trenda koji je stigao iz Europe, na koju se hrvatsko društvo nema razloga ugledati. Zaključak je da tjelesna veza između partnera istog spola predstavlja prijetnju heteroseksualnom odnosu i kao takva ugrožava patrijarhalno, konzervativno hrvatsko društvo koje nije spremno prihvatiti gay zajednicu i pružiti joj jednaka prava za izražavanje ljubavi kao što u tome uživaju heteroseksualni partneri koji predstavljaju najprirodniji emocionalni i tjelesni oblik ljubavi. Homoseksualci predstavljaju strah od ugrožavanje nevine djece, neupućene u svijet. Gay parada i istospolni odnosi u društvu su predstavljeni kao potpuno normalna stvar, s čime se autor ne slaže.

„Nisam za proganjanje istospolnih veza, ali ni za javno promoviranje i poticanje takvih **nakaradnih životnih stilova**. Na žalost, slične **cirkusadije** po Europi i **ulična plaženja (pražnjenja)** jedan po drugom, koja nisu ni za spavaće sobe, a kamoli za ulicu, gledamo svakodnevno. Da nije **žalosno i tragično**, bilo bi (ili površno je) **smiješno i zabavno**“ (Zvonimir Lukas, “Cirkusijadu treba organizirati jer – ljubav je u krizi”, Večernji list, 28. 06. 2002.).

Koristi riječi proganjanje, nakaradno, cirkusadija, plaženje, žalosno, tragično, smiješno i zabavno koje imaju negativan prizvuk, a sama riječ proganjanje asocira na logor i prijetnju.

Istospolne veze naziva nakaradnim životnim stilom, a sama riječ stil upućuje na nešto što je trenutno u modi, prolazno i samim time ne previše značajno, a što je u suprotnosti s istinskom i pravom ljubavi heteroseksualnog para. Njegov osuđujući komentar, pun predrasuda, i naziva koji ismijavaju i izruguju gay zajednicu i umanjuju svaku vrijednost ljubavnog odnosa istospolnih partnera, završava zaključkom kako će parada pokazati i otkriti duboku krizu prave ljubavi, istinskih vrijednosti i dekadenciju našeg društva. Naslov drugog članka glasi „Teror nad ćudoređem“ u kojem politička aktivistkinja Ana Lučić iznosi negativne komentare o homoseksualcima. Autorica još oštrije komentira održavanje prve povorke ponosa i slično kao i Lukas osuđuje Zapad, odnosno Europu koja nas „obasipa svakojakim darovima svoje dekadencije“ (Večernji list, 28.6.2002.). Prema njenim riječima, sa Zapada su pristigle sve one loše stvari koje uništavaju naše čisto, tradicionalno društvo, pa tako spominje Coca-Colu, ljudska prava, pornografiju, političku korektnost i životinjsko oslobođenje te na koncu i prvu gay paradu. Za nju je gay parada bolest, nastranost, porok, grijeh:

„Posrijedi je, naime, **smišljeno podgrijavana moda, snobovska afektacija, trendovsko prenemaganje**. Tvrde nam da **siroti homoseksualci** nikoga ne uznemiravaju niti ugrožavaju, te da stoga zavređuju svoja prava. Točno, u njihova četiri zida **nastrani** nam **mekoputnici** i **muškoložnici** ne moraju smetati. Ali oni izlaze na ulice, u javnost, organiziraju se i demonstriraju, propagiraju svoju **izopaku** te zlorabe i zavode dezorijentiranu, frustriranu, neodgojenu nam mladež, desetljećima programiranu da teži samo svome osobnom užitku i sebičnoj koristi. I tako smo, uz **politički konstruiranu pedofiliju** ili **montirana silovanja** – dobili još i **induciranu homoseksualnost**, (Ana Lučić, “Teror nad ćudoređem”, Večernji list, 28.6.2002.).

Lučić jednako kao i Lukas koristi riječ moda i trend koje su stigle sa Zapada i predstavljaju prijetnju društvu. Gay parada je za nju snobovski, neiskren čin koji će upropastiti našu djecu, baš kao što to ističe i Lukas. Homoseksualno ponašanje opisuje kao neprirodno, a homoseksualnost kao nešto uzrokovano negativnim čimbenicima. Da se zaključiti kako i Lukas i Lučić smatraju da su organizatori povorke ponosa kao neka zla sekta koja po uzoru na Zapad širi „naopako, nakaradno i neprihvatljivo“ ponašanje. Lučić koristi nazive iz Biblije, pa tako homoseksualce naziva nastranim mekoputnicima i muškoložnicima. Ti nazivi spominju se u Prvoj poslanici Korinćanima, a u kojoj se navode grešnici koji „neće baštiniti kraljevstva Božjega“ (biblija.ks.hr).

Homoseksualnost je za nju grijeh, a „siroti homoseksualci“, kako ih ironično naziva, svojom organiziranom povorkom na ulici šire propagandu o svojoj izopačenosti.

„**Homoseksualna pošast, homomanija** s kakvom smo suočeni, uz pomoć jednoglasnog pro-homo pritiska slobodnih lijevoliberalnih opcija, i jedne određene, smušene i bezumne političke kaste, poprima **oblik izravnog nasilja, terora nad ćudoređem i dobrim običajima, savješću i dobrim ukusom**. Postaje **političkom diverzijom** prvoga reda kakvu valja **suzbijati svim legalnim i legitimnim sredstvima prisile**, što stoje na raspolaganju pravnoj državi. To proizlazi iz njezine dužnosti da **štiti svoje građane od svakoga zla**, i da skrbi za njihovo tjelesno, duševno i moralno zdravlje“ (Ana Lučić, “Teror nad ćudoređem”, Večernji list, 28. 6. 2002.).

Na kraju svog komentara Lučić opisuje homoseksualnost kao zaraznu bolest koja je politički nametnuta od strane pripadnike lijevo opredijeljenih opcija i udruga koje organiziraju povorku ponosa, a koju opisuje pogrđnim nazivima kao „smušnu i bezumnu političku kastu“. Povorka ponosa za nju predstavlja oblik nasilje i terora naspram „ćudoređem“, konzervativnim pojmom koji se odnosi na skup normi ponašanja koji su povezani s tradicionalnim shvaćanjem morala, običaja i obitelji. Istražujući pojam ćudoređe naišla sam na tekst „Ćudoređe, vjera i obitelj“ autora Lovre Sušića, hrvatskog političara koji se pridružio ustaškom pokretu. U njegovom tekstu piše kako „težište ćudoredne snage hrvatskoga naroda leži u urednom vjerskom i obiteljskom životu“ (Sušić, 1944: 81), a koje predstavlja 16. ustaško načelo. Iz njenog komentara može se zaključiti kako povorka ponosa i gay zajednica čine prijetnju tradicionalnim običajima, obiteljskim vrijednostima i moralu. Dodatno, povorku ponosa naziva političkom diverzijom, odnosno napadom kojeg treba sprečavati svim mogućim legalnim alatima koje pravna država posjeduje, s ciljem suzbijanja vidljivosti gay osoba u društvu i onemogućavanja jednakih prava. U drugoj najvećoj dnevnoj novini, Jutarnjem listu, objavljen je komentar Dubravka Jagića, šefa Sindikata policije koji je izjavio kako su policajci izgubili cijeli dan kako bi štitili „skup nekih čudnih ljudi“ (Jutarnji list, 30.6.2002.). Za visoko pozicioniranog državnog dužnosnika homoseksualci predstavljaju skupinu čudnih ljudi, koji se okupljaju kako bi uzalud trošili dan sebi i policajcima koji ih moraju čuvati. No, policajci nisu tu zbog opasnosti od LGBT zajednice, već zbog činjenice da mirnim okupljanjem i traženjem jednakih prava, izalažu sebe nasilnim i homofobnim građanima koji ih mogu napasati i ozlijediti. Pored homofobnih komentara Zvonimira Lukasa i Ane Lučić, objavljen je komentar pod naslovom „Želimo proći gradom i pokazati se.“

„Mi ne želimo paradirati našom metropolom, mi samo želimo proći gradom i pokazati se da postojimo, upozoriti na probleme kojih imamo napretek, uz one koji tište većinu

građana ove države. Nama jesu prava ugrožena, jer ih nemamo, iako Vi mislite da nisu“ (“Želimo proći gradom i pokazati se”, Večernji list, 28. 6. 2002.).

Iz ovog komentara, upućenog od strane LGBT zajednice, jasno je predstavljen cilj organiziranja prve povorke ponosa u Hrvatskoj. Organizatori i sudionici povorke poručili su kako ne žele biti građani drugog reda te živjeti u strahu za vlastiti život. Njihova želje je da povorkom postignu veću vidljivost LGBT zajednice, progovore o svojim problemima u javnosti te zatraže prava koja bi im pružila normalan život. Dakle, iako je Večernji list prenio homofobne stavove gore spomenutih autora, dao je medijski prostor i članu LGBT zajednice koji je izrazio kako ne želi biti građanin drugog reda i živjeti u strahu za vlastiti život.

4.2. Tradicionalne vrijednosti vs. jednaka prava za sve

U ukupno četiri članka identificiran je diskurs u kojem su MI prikazani kao Hrvati koji žive unutar okvira temeljnih obiteljskih, domoljubnih i kršćanskih vrijednosti hrvatskog društva, a ONI kao pripadnici LGBT zajednice, koja ne dijeli ideju o tradicionalnim društvenim vrijednostima i normama.

Ovaj diskurs najprisutniji je u dnevnoj novini Jutarnji list u kojoj uočavamo komentare don Živka Kustića, pastora Evangeoske crkve Marija Dučića te evangelizatora Vatroslava Župančića. Don Kustić je naglasio kako čovjek mora razlikovati naravno od protunaravnog te ono što čovjeku priliči od onog što mu ne priliči (Jutarnji list, 29.6.2002.) U Večernjem listu objavljen je komentar političke aktivistkinje Ane Lučić koja komentira ugrožavanje hrvatskog društva. U komentarima Dučića i Župančića uočavamo izraze koji opisuju homoseksualnost, poput krajnja opačina, grijeh protiv Boga, porok. Oni kao pripadnici iz redove Crkve homoseksualnost vide kao nešto neprirodno, a homoseksualce kao nakaze koji čine grijeh protiv kršćanstva i Boga. Dučić tako homoseksualnost opisuje kao „suvremeni porok“ (Jutarnji list, 30.6.2002.), dok Župančić komentira homoseksualnost kao „krajnju opačinu i grijeh protiv Boga“ te ljude poziva da se vrate „biblijskim principima“ (Jutarnji list, 30.6.2002.). Dodatno, u Jutarnjem listu uočen je komentar kako „nije u redu da grupiranje homoseksualaca na ulicama gledaju djeca, umirovljenici i ostali građani koji se gnušaju takvih stvari“ (Jutarnji list, 28.6.2002.). Ovim komentarom umanjuje se vrijednost LGBT zajednice te se poručuje kako

pripadnici iste nemaju što raditi na javnim mjestima i zahtijevati jednaka prava, jer ostali građani prema njima osjećaju odbojnost.

U Večernjem listu također je uočen diskurs prijetnje, što je vidljivo i iz naslova članka koji glasi „Braniteljske i vjerske udruge: Stop izopačenosti! (Večernji list, 7.7.2002.). Povorka ponosa opisana je kao vrsta javne promocije izopačenosti koja se održava u glavnom gradu Hrvatske. Takav događaj, za braniteljske, vjerske i obiteljske udruge, narušava temeljna tradicijska načela hrvatskog društva i vrijednosti braka i obitelji.

Lanjski Zagreb Pride pratile su jake snage osiguranja

Braniteljske i vjerske udruge: Stop izopačenosti!

ZAGREB – U povodu održavanja Zagreb Pridea 2007. jučer su braniteljske, obiteljske, vjerske i druge udruge i društva izrazili negodovanje zbog, kako su naveli, "ovakve vrste javne promocije izopačenosti u glavnom gradu Hrvatske". "Smatramo da je ta manifestacija u neskladu s tradicionalnim običajima kao i vrijednostima braka te obitelji koje su duboko ukorijenjene u identitet hrvatskog naroda", navode u priopćenju.

Priopćenje su potpisali predstavnici Udruge branitelja, invalida i udovica Domovinskog rata "Podravka", Zajednice udruga hrvatskih branitelja liječenih od PTSP-a, Udruge branitelja "Tvrđava Krnin", Hrvatskog žrtvoslovnog društva, Foruma za zaštitu obitelji, Udruge "Reforma – za etiku, moral, obiteljske vrijednosti, Centra za pomoć trudnicama "Djetešće na sunašće", Obiteljskog centra "Zagreb", Humanitarne udruge "Oaza"... (H)

Slika 4. Večernji list, 7. srpnja 2007. godine

Izvor: Večernji list

Već spomenuti don Živko Kustić u političkom tjedniku Globus komentirao je kako je homoseksualnost sklonost koju netko ima bez ičije krivnje, no da nema potrebe za paradom. Homoseksualce je opisao kao nenormalne osobe i da ipak postoji razlika između normalnih ljudi i onih koji imaju drukčije sklonosti (Globus, 28.6.2002.).

U Jutarnjem listu, Ana Lučić opisuje homoseksualnost koristeći se riječima počast, homomanija s kojom je hrvatsko društvo suočeno uz „pomoć jednoglasnog pro-homo pritiska slobodnih lijevo liberalnih opcija, i jedne određene, smušene i bezumne političke kaste“ (Večernji list, 28.6.2002.). Homoseksualnost predstavlja „teror nad ćudoređem i dobrim običajima, savješću i dobrim ukusom“ (ibid.). Istražujući pojam ćudoređe naišla sam na tekst „Ćudoređe, vjera i obitelj“ autora Lovre Sušića, hrvatskog političara koji se pridružio ustaškom pokretu. U

njegovom tekstu piše kako „težište ćudoredne snage hrvatskoga naroda leži u urednom vjerskom i obiteljskom životu“ (Sušić, 1944: 81), a koje predstavlja 16. ustaško načelo. Iz njenog komentara može se zaključiti kako povorka ponosa i gay zajednica čine prijetnju tradicionalnim običajima, obiteljskim vrijednostima i moralu. Poziva na zaštitu domovine, a povorku opisuje kao političku diverziju kakvu „valja suzbijati svim legalnim i legitimnim sredstvima prisile, što stoje na raspolaganju pravnoj državi“ (ibid.). Takva zaštita predstavlja dužnost države da štiti svoje građane od svakog zla.

Iako sljedeći primjer nije zabilježen u dnevnim novinama, smatram da ga je vrijedno istaknuti, jer govori o realnoj slici splitske političke scene uoči prve povorke u Splitu. Tadašnji gradonačelnik bio je Željko Kerum, koji je svoju dužnost obnašao od 2009. do 2013. godine. U svojoj izjavi za televiziju jasno je iznio svoj stav te komentirao da su organizatori povorke trebali biti svjesni u kakav rizik se upuštaju implicirajući da takva parada izaziva bijes i mržnju nezadovoljnih homofoba koji su zbog toga bili spremni na nasilje. Svim gledateljima uputio je poruku kako je Split još uvijek konzervativan, katolički grad kao i naša država i time poručio da se i on sam kao predstavnik gradske vlasti drugog po redu najvećeg hrvatskog grada slaže s tim tvrdnjama.

„Ova gradska vlast ne podržava nasilje, ali je bilo za očekivati da će građani reagirati kako su reagirali. Nije dobro što je bilo nasilja, što su se bacala kamenja, ali ipak volju građana treba poštivati. Organizatori kad su se odlučili za takvu paradu su trebali biti svjesni u kakav rizik ulaze. Grad Split i policija su se maksimalno angažirali da to protekne sve u najboljem redu i ja bih rekao da sve skupa kako je prošlo da je prošlo dobro da je moglo proći i gore, jer gledajući šta se dešavalo sa gradovima u regiji gdje su bile takve parade ili nešto slično, puno puno lošije je bilo na tim paradama i tragičnije nego šta je bilo u Splitu. I moj stav je da grad Split je još konzervativan, katolički grad isto kao i naša država među prvima u Europi i da je prerano bilo za ovakvu paradu i za ovakav događaj. Kao gradska vlast poštivamo ljudska prava i ljudske slobode, ali smo rekli da ne podržavamo takve parade. Ono što je rekao moj zamjenik da on osuđuje građane Splita kako su i šta su napravili, ja ih ne osuđujem, volju građana treba poštivati, a neki ljudi koji nemaju okvire ponašanja i granicu, koji su bacali kamenja naravno da to nisu trebali napraviti“ (youtube.com, 2011.).

4.3. Nasilna povorka vs. mirni otpor

Slika 5. Večernji list, 30. lipnja 2002. godine

Izvor: Večernji list

Slika 6. Večernji list, 30. lipnja 2002. godine

Izvor: Večernji list

U ukupno 10 članaka identificiran je diskurs u kojem su MI prikazani kao pripadnici LGBT zajednice, odnosno zagovaratelji ljudskih prava i sloboda, a ONI kao protivnici jednakih prava i sloboda koja traži LGBT zajednica, kao zagovaratelji konzervativnih vrijednosti i ideja političke desnice.

Prvu povorku ponosa u Zagrebu popratili su brojni incidenti, nasilje i govor mržnje, a o čemu svjedoče i novinski članci. Na naslovnici Večernjeg lista objavljena je fotografija koja prikazuje pripadnike LGBT zajednice koji bježe od dima. Pored fotografije objavljen je natpis „Suzavac na gay povorku“ (Večernji list, 30.6.2022.). Osim suzavca, na sudionike povorke bacala su se jaja, a cijeli događaj popraćen je zvižducima i psovka. Protivnici povorke u najvećoj mjeri su bili mladi građani, u dobi od 20-ak godina te skinheads koji su pokazivali nacističke

pozdrave i uzvikivali „Sieg Hiel“. Skupina homofobnih građana pokušala je probiti policijski koridor i šakama se obračunati sa sudionicima povorke i tako izraziti homofobiju. Policija je tog dana privela ukupno 27 osoba, a umjetnik Marko Kovač i dva novinara pretrpjeli su fizički napad od strane nasilnih građana.

Slika 7. Jutarnji list 30. lipnja 2002. godine

Izvor: Jutarnji list

Slika 8. Jutarnji list 30. lipnja 2002. godine

Izvor: Jutarnji list

Diskurs nasilja uočavamo i na naslovnici Jutarnjeg listu na kojoj je objavljen nadnaslov „Unatoč kordonima policije napadnut skup homoseksualaca“ te naslov „Suzavcem na gay

paradu“ (Jutarnji list, 30.6.2002.). Novinari su izvijestili kako je prva povorka ponosa održana „na rubu incidenta zbog uvreda, pljuvanja te bacanja jaja protivnika skupa na tristotinjak sudionika parade“ (Jutarnji list, 30.6.2002.). Slični naslovi objavljeni su i u dnevnom listu Slobodna Dalmacija. Naslov iz 2002. godine glasi „Gay parada s mirisom suzavca“ (Slobodna Dalmacija, 30.6.2002.), dok je 2007. objavljena naslovnica „Spriječen napad na gay-paradu“ i tekst s naslovom „Spriječen napad vatrenim bombama na gay-paradu“ (Slobodna Dalmacija, 8.7.2007.).

Slika 9. Slobodna Dalmacija, 30. lipnja 2002. godine

Izvor: Slobodna Dalmacija

Slika 10. Slobodna Dalmacija, 30. lipnja 2002. godine

Izvor: Slobodna Dalmacija

Slika 11. Slobodna Dalmacija, 8. srpnja 2007. godine

Izvor: Slobodna Dalmacija

Slika 12. Slobodna Dalmacija, 8. srpnja 2007. godine

Izvor: Slobodna Dalmacija

Slika 13. Naslovnica Večernjeg lista, 8. srpnja 2007. godine

Izvor: Večernji list

Slika 14. Naslovnica Jutarnjeg lista, 8. srpnja 2007. godine

Izvor: Jutarnji list

Slika 15. Jutarnji list, 8. srpnja 2007. godine

Izvor: Jutarnji list

Slika 16. Globus, 13. srpnja 2007. godine

Izvor: Globus

Šesta povorka ponosa opisana je kao „krvavi gay pride“ (Večernji list, 8.7.2007.) i ostala je zapamćena kao najnasilnija u povijesti održavanja zagrebačkih povorki ponosa. U medijskim izvještajima uočavamo izraze koji upućuju na nasilje - krvavi gay pride, krvoproliće, teror, linčovani gay senator. Policija je zaplijenila šest molotovljevih koktela i tako spriječila veliki incident. Na povorci je uhićeno osam napadača, a fizički su napadnuti talijanski senator te bosanski i slovenski aktivist. U Jutarnjem listu povorka ponosa opisana je kao „teror“ i „krvoproliće“ (Jutarnji list, 8.7.2007.) koje je spriječeno zahvaljujući brzom akciji policije. Pretučeno je preko 30 osoba, a uhićena je jedna osoba, koja je ujedno bila i prva osoba osuđena za počinjenje kaznenog djela iz mržnje na osnovi spolne orijentacije (net.hr, 2023.). Svi napadači na šestoj povorci ponosa bili su mlađi od 30 godina. Diskurs nasilja uočen je i u političkom tjedniku Globus iz kojeg doznajemo kako je talijanski gay senator napadnut uoči povorke. Nasilnici koji su pretukli sudionike povorke opisani su kao homofobna skupina koja je pod jakim utjecajem fašista i Katoličke crkve (Globus, 13.7.2007.).

Diskurs u kojem pripadnici LGBT zajednice, odnosno zagovaratelji ljudskih prava i sloboda ukazuju na nasilje prisutan je i u Jutarnjem listu u kojem je intervjuirana književnica Mima Simić. Ona je ranih 2000-ih bila jedna od rijetkih osoba koja je javno otkrila svoju seksualnu orijentaciju i to u emisiji “Milijunaš”. U članku Jutarnjeg lista ispričala je svoje iskustvo te istaknula kako je biti „out“ poprilično naporno, jer je to svakodnevna praksa. Izražavanje ljubavi i nježnosti u javnosti za nju označava i izlaganje pogledima od kojih neki mogu inspirirati i agresiju. Istaknula je kako je nevidljivost najveći neprijatelj gay zajednice i da ako te nema na ulici, nema te ni u zakonu. Zbog toga je važno neumoljivo i hrabro svake godine

izlaziti na ulicu i skrenuti pozornost na diskriminaciju, mržnju, nepravdu i nasilje. Smisao povorki ponosa i svih uličnih građanskih prosvjeda ogleda se u skretanju pozornosti na određenu nepravdu, u ovom slučaju diskriminaciju nad osobama različitog spolnog opredjeljenja (Jutarnji list, 7.7.2007.).

Diskurs nasilja zabilježen je i u medijskom izvještavanju o prvoj povorci ponosa u Splitu. Devet godina od prve povorke ponosa u Zagrebu i Hrvatskoj po prvi put organizirala se povorka ponosa u nekom drugom gradu. Lokalna udruga za rodnu ravnopravnost Domine organizirala je prvi splitski *gay pride* u kojem je sudjelovalo oko 400 osoba iz Splita, ostatka Hrvatske i zemalja regije. Poražavajući je podatak da se čak 10 tisuća ljudi protivilo povorci, zbog čega je miran skup protekao u atmosferi visoke tenzije. Na portalu Jutarnji.hr objavljen je članak s naslovom „SRAMOTA U SPLITU: 10.000 homofoba htjelo rastrgati 400 sudionika gay parade“ (jutarnji.hr, 11.6.2011.) čiji je autor poznati hrvatski novinar Jurica Pavičić. Povorku je pratilo neviđeno policijsko osiguranje, a na prosvjednike su se bacali topovski udari, suzavci, dok je nekoliko novinara i sudionika lakše ozlijeđeno. Skupu je tjednima prethodila duga huškačka atmosfera. Po cijelom gradu bili su ispisani homofobni grafiti na kojima je pisalo „Antigay grad“, „Stop sramoti 11. 6.“ Uoči parade u nekoliko *Facebook* grupa pozivalo se pristaše na protuprosvjed u ulici pored one predviđene za povorku (ibid.). Juričić je naglasio kako će splitski *gay pride* biti „vruć poput beogradskog, samo je pitanje u kojoj mjeri“ (ibid.), pozivajući se na prvu povorku ponosa u Beogradu koja je održana 2001. godine, a na kojoj su se dogodili mnogobrojni napadi na sudionike.

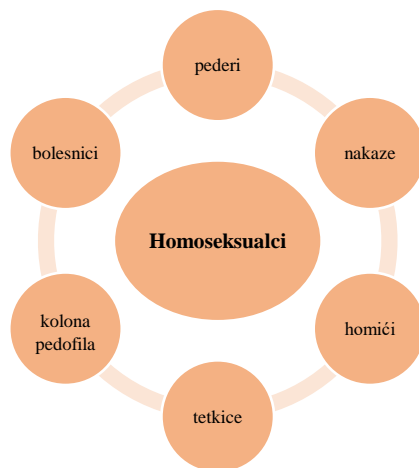
Ante Ćizmić/CROPIX

Slika 17. Scene s prve splitske povorke ponosa 2011. godine

Izvor: Jutarnji.hr

Ono što je obilježilo prvu povorku ponosa u Zagrebu i Splitu su scene mlađih osoba, većinom muškaraca koji su pokazivali nacistički pozdrav uz pogrdne uzvike „Nakaze“, „Pedere u logore“ te „Zovi, samo zovi“. Splitska povorka ponosa također nije prošla bez nasilja, pa su tako homofobne grupe, dio ekstremnih navijača i neofašista na prosvjednike bacali iščupano cvijeće, trula jaja, rajčice i suzavce. Dodatno, bacali su i kamenja, a jednog splitskog profesora kamen je pogodio u sljepoočnicu. Novinar Jurica Pavičić oštro je osudio napade homofobnih građana te istaknuo kako je prva splitska povorka ponosa sramota za Split i Dalmaciju te kako su građani koji sebe smatraju čvrstim kršćanima pokazali svoje drugo lice (jutarnji.hr, 11.6.2011.).

4.4. Nakazni pederi ili nakazno društvo?

Slika 18. Iustracija naziva za homoseksualce

Izvor: autorica

U analiziranim novinama uočeno je ukupno sedam diskursa kojima se opisuje LGBT zajednica, a koji upućuju na konstruiranje negativnog stava i poticanje na netoleranciju i mržnju prema ovoj manjinskoj skupini. Tako je u Jutarnjem listu zabilježen članak koji prenosi negativne poruke i govor mržnje navijačke skupine Bad Blue Boys, a koji glasi: „Organizatori gay parade ne boje se prijatnji Skinsa i Bad Blue Boyasa“ (Jutarnji list, 27.6.2002.). Autori su u članka prenijeli uvredljive poruke pripadnika navijačke skupine koje su napisali na forumu. Nazivi koje navijači koriste za imenovanje homoseksualaca su pederi, homići, bolesnici, kolona pedofila. Za njih, homoseksualnost nije normalna i prirodna seksualna orijentacija te u svojim komentarima pozivaju na udruživanje kako bi zaštitili svoj grad od „kolone pedofila“.

Svrstavanje homoseksualaca u istu skupinu s pedofilima krajnje je negativno i opasno te se tako konstruira tvrdnja da su svi homoseksualci pedofili, nastrani ljudi koji iskorištavaju „normalne“ ljude s „normalnim“ sklonostima. Naziv peder pronađen je i u članku koji je izašao tri dana nakon u Jutarnjem listu, a u kojem je povorka opisana kao „pederska parada“ (Jutarnji list, 30.6.2002.).

Godine 2007. ponovno je zabilježena upotreba riječi peder u Jutarnjem listu. Naime, nakon najnasilnije povorke ponosa u Zagrebu, privedeno je nekoliko osoba, a Jutarnji list prenio je komentar učenika srednje škole koji je izjavio kako se ne srami što je tukao „pedere“. U političkom tjedniku Globus koji je objavio članak na pune dvije stranice s naslovom „Marš homoseksualaca: Idemo na Zagreb!“, homoseksualci su imenovani „pederima i tetkicama“ (Globus, 28.6.2007.). Na portalu Jutarnji.hr nakon prve povorke ponosa u Splitu objavljen je članak iz kojeg doznajemo kako su protivnici povorke LGBT zajednicu nazivali „nakazama i pederima“ (jutarnji.hr 11.06.2011.)

Slika 19. Jutarnji list, 9. srpnja 2007. godine

Izvor: Jutarnji list

Tijekom analize članaka koji su objavljeni 2012., 2017. i 2022. nije pronađen niti jedan navedeni diskurs.

5. Zaključak

Povijest LGBT zajednice obilježena je raznim diskriminacijama, od društvenih, do zakonskih koje su uvjetovale i definirale pojam normalnosti. Homoseksualnost se sve do početka 1980-ih godina smatrala bolešću te kaznenim djelom. No, svijet i društvo počeli su se mijenjati. Mediji postaju otvoreniji prema temama homoseksualizma i LGBT prava, pa tako kreću pisati i davati medijski prostor ovoj zajednici. Hrvatska je sve do 1990. te godine bila u sastavu Jugoslavije u kojoj je vladao drugačiji politički režim i pravog aktivizma nije ni moglo biti. Devedesetih godina dogodio se Domovinski rat nakon kojeg se hrvatsko društvo okreće snažnoj repatrijarhalizaciji i rekatolizaciji, dok homoseksualnost predstavlja prijetnju i ugrožavanje tradicijskih, vjerskih i obiteljskih vrijednosti. Hrvatska demokratska zajednica gubi izbore, a Socijaldemokratska stranka dolazi na vlast početkom 2000-ih, nakon čega se hrvatsko društvo počinje kretati ka Europi i drugačijim demokratskim načelima. Takva politička vlast počinje davati snažniju podršku LGBT zajednici, a koja 2002. organizira i prvi gay pride u Hrvatskoj.

Temeljni cilj ovog rada bio je utvrditi na koji način su hrvatski mediji izvještavali o povorkama ponosa, jesu li doprinijeli izgradnji vizibiliteta LGBT zajednice te utvrditi je li se dogodila promjena u izvještavanju s obzirom na vrijeme. Tako su prilikom istraživanja analizirani članci u kojima su identificirana četiri različita diskursa – diskurs ismijavanja, prijetnje, nasilja i imenovanja, a koji su prikazali realnu situaciju društva i netoleranciju prema LGBT zajednici u Hrvatskoj. Identificirani diskursi dominirali su prilikom izvještavanja o povorkama ponosa koje su se održale 2002. i 2007. godine u Zagrebu te 2011. u Splitu, dok su tekstovi iz 2012., 2017. i 2022. godine u kratkim crtama prenijeli vijest o održavanju povorke. Tekstovi su bili neutralni, a negativna mišljenja i stavovi iskazani su kroz izjave osoba iz redova Crkve, pripadnika desnice, navijačkih skupina i skinheadsa. Iako su i Jutarnji list, Večernji list, Slobodna Dalmacija te Globus prenijeli negativne izjave protivnika povorke, također su odabrali i izjave pripadnika LGBT zajednice te doprinijeli objektivnom izvještavanju i širenju, prenoseći njihove zahtjeve za jednaka prava i slobodu.

Kroz analizu diskursa prijetnje uočeno je kako je povorka ponosa, u očima protivnika povorke, predstavljala prijetnju „normalnom i čistom“ hrvatskom društvu koje počiva na konzervativnim vrijednostima. Unutar diskursa ismijavanja, za povorku su se koristile riječi cirkusadija,

smiješno, tragično, a koje su na negativan način omalovažavale značaj povorke. Negativni nazivi pomoću kojih su se imenovali homoseksualci bili su pederi, bolesnici, nakaze, kolona pedofila, tetkice, homići. Prva zagrebačka povorka ponosa obilježena je nasiljem, uvredama, psovkama, pretučeni su novinari i nekoliko sudionika, no usprkos svemu, ona je održana. Homofobne skupine koje su se služile raznim oblicima prijetnji i govora mržnje nisu uspjele spriječiti niti jednu povorku do danas. Diskurs nasilja prikazan je korištenjem riječi krvoproliće, teror, krvavi, linčovani. No, unatoč svim negativnim komentarima pojedinaca koji su se zgražali nad povorkom ponosa i brojnim nasilnim incidentima, kontinuitet je održan i kako je Franko Dota istaknuo, to je ono što je bitno. Ni u jednom trenutku organizatori ni sudionici nisu bili spriječeni u svojoj namjeri javnog progovaranja o njihovim stvarnim problemima s kojima se svakodnevno susreću. Mediji su prenosili vijesti o održavanju povorke ponosa i navodili negativne komentare koji su upućivali na netoleranciju, diskriminaciju i nasilje te komentare LGBT zajednice koja je zahtijevala jednaka prava i život bez straha i nasilja. Iz godine u godinu, broj incidenata se smanjivao, a broj sudionika povećavao. Razni intervjui i gostovanja u najvažnijim medijima pomogli su u širenju pozitivne slike i javnom isticanju stvarnih problema. Mediji su tijekom izvještavanja o povorkama ponosa prije, tijekom i nakon povorki prenosili sliku s terena i objektivno prikazivali probleme i napade s kojima se susreću sudionici i organizatori povorki. Već 2012. nije bio zabilježen niti jedan incident, a broj okupljenih 2022. iznosio je više od tisuću osoba koje su došle podržati ovu gradsku, političku manifestaciju. LGBT zajednica postala je politički subjekt, postigla svoju vidljivost, a povorka ponosa upisala se kao povijesni događaj koji se svake godine održava na zagrebačkim ulicama. Iako se govor mržnje nastavio na internetu, onaj na ulicama sve je manji. Možemo zaključiti kako su uz pomoć medija naglašeni problemi s kojima se susreće LGBT zajednica i da se kroz objektivno izvještavanje o povorkama ponosa izgradila vidljivost zajednice koja je u povijesti bila ugnjetavanja i diskriminirana. Danas se povorke organiziraju u obliku festivala te su popraćene zabavom u gradskom parku Ribnjak. Savezništvo medija i aktivističkih udruga za prava seksualnih manjina doprinijelo je stvaranju i širenju vizibiliteta LGBT zajednice. Iako situacija i dalje nije zadovoljavajuća, kako ističe Franko Dota, neke promjene na bolje ipak su se dogodile. Kontinuitet povorki je održan, stvorena je snažna zajednica koja je postala politički subjekt i koja je svojim aktivizmom uspjela stvoriti svoju vidljivost u društvu. Zakonodavni okvir danas je zadovoljavajući, no svi zajedno kao društvo trebamo graditi bolju i tolerantniju zajednicu koja prihvaća sve različitosti, od vjerske, rasne, etničke, rodne i spolne razlike.

6. Literatura

Bognar, Ladislav. (2000). Kvalitativni pristup istraživanju odgojno-obrazovnog procesa. Zbornik Učiteljske akademije u Zagrebu, Zagreb.

Car, Viktorija (ur.) (2015). Mi i oni kroz medijske naočale. Kuća ljudskih prava, Zagreb-Beograd-Sarajevo.

Carter, David. (2004). Stonewall: The Riots That Sparked the Gay Revolution. New York: St. Martin's Press

Cottle, Simon. (2000). Introduction — Media Research and Ethnic Minorities: Mapping the Field, Open University Press, Maidenhead, Philadelphia.

Dota, Franko. (2017). Javna i politička povijest muške homoseksualnosti u socijalističkoj Hrvatskoj (1945. – 1989.) Doktorski rad. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Đurin, Sanja. (2018). Queer aktivizam i transformacija grada: Kako se LGBTIQ zajednica bori za svoje prostore u gradu Zagrebu. Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku, Vol. 55 No. 2, str. 75-103

Fairclough, Norman (1995) Media Discourse. London: Arnolds.

Foucault, Michel (1994) Znanje i moć. Zagreb: Globus. Guion, L.A., Diehl, D.C., McDonald D. (2011). Conducting an In-depth Interview. Published by UF Department of Family Youth and Community Sciences

Herzog, Dagmar. (2015). Seksualnost u Europi 20. stoljeća. Zagreb: Zagreb Pride.

Hodžić, Edin i Jusić, Tarik. (2010.) Na marginama: Manjine i mediji u jugoistočnoj Europi. Mediacentar: Sarajevo

Jurčić, Danijela. (2017). Teorijske postavke o medijima – definicije, funkcije i utjecaj. Mostar: Mostariensia: časopis za društvene i humanističke znanosti 21 (1), 127-136

Lange, Yasha. (2009). Živjeti zajedno. Priručnik o normama Vijeća Europe o doprinosu medija društvenoj povezanosti, međukulturalnom dijalogu, razumijevanju, toleranciji i demokratskom

sudjelovanju. Strasbourg: Opći ured za ljudska prava i pravne poslove Vijeća Europe F-67075
Strasbourg Cedex

McLaughlin, Bryan, i Rodriguez, Nathian. S. (2017). Identificiranje sa stereotipima: divergentni učinci izlaganja homoseksualnim televizijskim likovima. [Identifying with a stereotype: The divergent effects of exposure to homosexual television characters.] *Journal of homosexuality*, 64(9), 1196-1213.

Milas, Goran. (2005). Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima. Naklada Slap, Jastrebarsko

Munivrana Vajda, Maja i Šurina Marton, Andrea. (2019) Zločin iz mržnje u republici Hrvatskoj – neki teorijski i praktični prijevori. Zagreb: Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu, vol. 26, broj 2/2019, str. 389-416

Ožegović, Nina. (2020). Model negativne medijske kampanje u devedesetima: Slučaj Mire Furlan. *Historijski zbornik*, Vol. 73 No. 2, str. 393-413

Rus-Mol, Štefan i Zagorac Keršer, Ana Jugoslava (2005). *Novinarstvo*. Clio, Beograd

Sušić, Lovro. (1944.) *Ćudoređe, vjera i obitelj*. Zagreb: *Obnovljeni Život: časopis za filozofiju i religijske znanosti*, Vol. 25. No. 2

Theofilopoulos, Thanasis i dr. (2019). *Priručnik za medijsko izvještavanje o LGBT pitanjima*. Poreč: Centar za građanske inicijative

Valentine, Gill. 2002. "Queer Bodies and the Production of Space". U *Handbook of Lesbian and Gay Studies*. Diane Richardson i Seidman, Steven, ur. London: Sage Publications, 145–160.

Vrtič, Ivana i Car, Viktorija. (2016). Manipulacija u medijskom diskursu: kritička analiza diskursa naslova najposjećenijih hrvatskih online medija o hrvatskoj predsjednici Kolindi Grabar-Kitarović. Zagreb: Zaklada Hanns Seidel ; Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, str. 145-165

Vučković Juroš, Tanja. (2014) *Socijalna isključenost seksualnih manjina u Hrvatskoj*. Zagreb: *Revija za socijalnu politiku*, Vol. 22 No. 2, str. 195-217

Vuletić, Dean. (2003). *Gay i lezbijska povijest Hrvatske: Od Drugog svjetskog rata do 1990*. *Gordogan*, 1(1), 106-123.

Wattles, Isidora. (2019). Intervju kao istraživačka metoda: teorijski aspekti. Novi Sad: Civitas, vol. 9, br. 2, str. 201-214

Wodak, Ruth. (2002.) Aspects of Critical Discourse Analysis. Zeitschrift für Angewandte Linguistik. 36 (10): 5-31

Mrežne stranice

Fra.europe.eu (European Union Agency For Fundamental Rights). Iskustva s diskriminacijom i zločini iz mržnje prema LGBT osobama u EU-u i Hrvatskoj. *Fra.europe.eu*. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2013_lgbt-survey-factsheet_hr.pdf Pristupljeno 1. 7. 2023. → (fra.europe.eu)

Fra.europe.eu (European Union Agency For Fundamental Rights). EU LGBT survey. *Fra.europe.eu* 17. 5. 2013. <https://fra.europa.eu/en/publications-and-resources/infographics/eu-lgbt-survey> Pristupljeno 2. 7. 2023. → (fra.europe.eu)

“Iz arhive HRT-a: Prva Povorka ponosa, 2002.”, *Youtube.com*, 24. 06. 2019., pristupljeno 12. 5. 2023. → <https://www.youtube.com/watch?v=IhQ24qR-tMo>, (youtube.com, 2019.)

Jurica Pavičić, “SRAMOTA U SPLITU: 10.000 homofoba htjelo rastrgati 400 sudionika gay parade”, *Jutarnji list* (Split), *on-line* izdanje 11. 06. 2011., pristupljeno 13.5.2023. → <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/sramota-u-splitu-10.000-homofoba-htjelo-rastrgati-400-sudionika-gay-parade-2053008> (jutarnji.hr, 2011.)

Maria Popova, “After Stonewall: The First-Ever Pride Parades, In Vintage Photos”, *Themarginalian.org* (New York), *on-line* izdanje 28. 06. 2013., pristupljeno 7. 5. 2023. → <https://www.themarginalian.org/2013/06/28/vintage-pride-parade/> (themarginalian.org, 2013.)

Mpu.gov.hr (Ministarstvo pravosuđa i uprave). Zločini iz mržnje. *Mpu.gov.hr* <https://mpu.gov.hr/iz-pravosudnog-sustava-6372/podrska-zrtvama-i-svjedocima/korisne-informacije-za-zrtve/skupine-kaznenih-djela/zlocini-iz-mrznje-24933/24933> Pristupljeno 1. 7. 2023. → (mpu.gov.hr).

Ombudsman.hr (2022) Vodič za prepoznavanje diskriminacije. *Ombudsman.hr* <https://www.ombudsman.hr/wp-content/uploads/2022/03/Vodic-za-prepoznavanje-diskriminacije-Dan-nulte-diskriminacije-2022..pdf> Pristupljeno 2. 7. 2023. → (ombudsman.hr).

“Povorka ponosa iz 2007. bila je najnasilnija u povijesti: Više od 30 pretučenih, spriječen napad...”, *Net.hr* (Zagreb), *on-line* izdanje 10. 06. 2023., pristupljeno 13. 5. 2023. → <https://net.hr/danas/hrvatska/ovako-je-izgledao-zagreb-pride-davne-2007-godine-sarena-povorka-se-kretala-gradom-pod-geslom-svi-na-pride-svi-na-pride-b1ef9da2-0763-11ee-9179-0ee8f36581c7> (net.hr, 2023.)

“Povijest Povorke ponosa u Zagrebu – Zagreb Pride”, *Zagreb-pride.net* (Zagreb), *on-line* izdanje 28, 02. 2022., pristupljeno 12. 5. 2023. → <https://zagreb-pride.net/povijest-povorke-ponosa-u-zagrebu/> (zagreb-pride.net, 2022.)

“Prva poslanica Korinćanima - 6. poglavlje”, *Biblija.ks.hr* (Zagreb), *on-line* izdanje, pristupljeno 15.5.2023. → <https://biblija.ks.hr/prva-poslanica-korincanima/6> (biblija.ks.hr)

“Slobodna Dalmacija - BOJ NA SPLITSKIM ZIDOVIMA Splitski 'anti-gay' grafiti prepravljani u grafite podrške (FOTO)” *Slobodnadalmacija.hr* (Zagreb), *on-line* izdanje 12. 07. 2011., pristupljeno 13.5.2023. → <https://slobodnadalmacija.hr/split/boj-na-splitskim-zidovima-splitski-anti-gay-grafiti-prepravljani-u-grafite-podrske-foto-137611> (slobodnadalmacija.hr, 2011.)

Tina Novak, “Prve povorke ponosa u Americi (foto)”, *Voxfeminae.net* (Zagreb), *on-line* izdanje 14. 07. 2013., pristupljeno 7. 5. 2023. → <https://voxfeminae.net/feministyle/prve-povorke-ponosa-u-americi-foto/> (voxfeminae.net, 2013.)

“VIDEO: EVO KAKO JE IZGLEDA LA POVORKA PONOSA PRIJE 18 GODINA Degutantno vrijeđanje, nacistički pozdravi, suzavac... Scene kakve ne možete zamisliti”, *Jutarnji list* (Zagreb), *on-line* izdanje 08. 06. 2019., pristupljeno 13.5.2023. → <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/video-evo-kako-je-izgledala-povorka-ponosa-prije-18-godina-degutantno-vrijeđanje-nacisticki-pozdravi-suzavac-scene-kakve-ne-mozete-zamisliti-8984207> (Jutarnji.hr, 2019.)

Zakon.hr <https://www.zakon.hr/z/490/Zakon-o-suzbijanju-diskriminacije> Pristupljeno 3. 7. 2023. → (zakon.hr)

“Željko Kerum komentira Gay pride paradu u Splitu”, *Youtube.com*, 14. 06. 2011., pristupljeno 12. 5. 2023. → <https://www.youtube.com/watch?v=Jd4dROogggM> (youtube.com, 2011.)

Sažetak

Povijest seksualnih manjina prožeta je diskriminacijama, manipulacija, ugnjetavanjima i kaznenim progonima. Sve do kraja 1970-ih godina u Jugoslaviji se homoseksualnost i istospolna veza smatrala kaznenim djelom. U 80-im godinama 20. stoljeća mediji počinju pisati o tematici homoseksualnosti i LGBT zajednici. Devedesetih godina u Hrvatskoj dolazi do snažnog jačanja nacionalizma, repatrijarhalizacije i rekatolizacije društva. U to doba nastaju prve inicijative i aktivističke udruge koje se bore za prava i zaštitu LGBT osoba, a njihove aktivnosti dolaze do većeg izražaja 2000-ih godina. Promjenom političke vlasti hrvatsko društvo okreće se zapadnim, demokratskim načelima, a 2002. u Zagrebu se održala prva hrvatska povorka ponosa. Svake godine od tad, u lipnju ili srpnju, LGBT zajednica održava miran prosvjed u središtu Zagreba kako bi ukazala na probleme s kojima se susreće. Cilj ovog istraživačkog rada bio je utvrditi na koji način su hrvatski mediji izvještavali o povorkama ponosa i jesu li doprinijeli izgradnji vizibiliteta LGBT zajednice u Hrvatskoj. Postavljena su ova glavna istraživačka pitanja: kako su vodeći hrvatski mediji izvještavali o povorkama ponosa u Zagrebu 2002, 2007., 2012., 2017., i 2022. te u Splitu 2011. godine? te postoje li razlike u izvještavanju s obzirom na vrijeme? Za potrebu provedbe istraživanja korištena je metoda kritičke analize diskursa te je proveden jedan polustrukturirani intervju. Tako je kroz analizu medijskih tekstova utvrđeno kako su hrvatski mediji kroz izvještavanja o povorkama ponosa i isticanje problema s kojima se susreće LGBT zajednica, pomogli u izgradnji njihovog vizibiliteta u društvu.

Ključne riječi: homoseksualnost, homoseksualizam, LGBT, povorka ponosa, gay pride, gay

Summary

The history of sexual minorities is permeated with discrimination, manipulation, oppression, and criminal prosecutions. Until the end of the 1970s, homosexuality and same-sex relationships were considered a criminal offense in Yugoslavia. In the 80s of the 20th centuries, the media began to write about homosexuality and the LGBT community. In the 1990s, there was a strong strengthening of nationalism, re-patriarchization and re-Catholicization of society in Croatia. At that time, the first initiatives and activist associations were created that fight for the rights and protection of LGBT people, and their activities came to greater prominence in the 2000s. With the change of political power, Croatian society turned to Western, democratic principles, and in 2002, the first Croatian pride parade was held in Zagreb. The first pride parade in another Croatian city was held in Split in 2011. Every year in June or July, the LGBT community holds a peaceful protest in the centre of Zagreb and Split to highlight the problems they face. The aim of this research work was to determine how Croatian media reported on pride parades and whether they contributed to building the visibility of the LGBT community in Croatia. The main research questions were asked: how did the leading Croatian media report on the pride parades in Zagreb in 2002, 2007, 2012, 2017, and 2022 and in Split in 2011? and are there differences in reporting with respect to time? For the purpose of conducting the research, the method of critical discourse analysis was used, and a semi-structured interview was conducted. Thus, through the analysis of media texts, it was determined that the Croatian media, through reporting on pride parades and highlighting the problems faced by the LGBT community, helped build their visibility in society.

Keywords: homosexuality, LGBT, pride parade, gay pride, gay

Prilog

Transkript

Ime i prezime ispitanika: Franko Dota

Kratki opis ispitanika: Dugogodišnji novinar, povjesničar, autor i aktivist u području zaštite ljudskih prava, volonter hrvatskog LGBT pokreta i jedan od suosnivača i voditelja Udruge Zagreb Pride. Od 2003. godine radi kao dopisnik talijanske novinske agencije ANSA-e (Agenzia Nazionale Stampa Associata) iz Hrvatske te povremeno i iz Slovenije. Godine 2004. boravio je u Helsinkiju na stipendiji finskog Ministarstva vanjskih poslova, kao polaznik edukacijskog programa posvećenome usavršavanju novinarske profesije. Godine 2017. obranio je doktorski rad na temu „Javna i politička povijest muške homoseksualnosti u socijalističkoj Hrvatskoj (1945.– 1989.)“.

Datum i vrijeme održavanja intervjua (sat:minuta): 24.06.2023. u 10:30 h

Mjesto (i/ili način) održavanja intervjua: Online platforma Google Meet

Intervju vodila: Ivana Zrilić

Suglasnost ispitanika da se intervju koristi u svrhu istraživanja diplomskog rada: DA

Zovem se Ivana Zrilić, studentica sam na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu. Za potrebe diplomskog rada provodim istraživanje o medijskom izvještavanju o povorkama ponosa u Hrvatskoj. Ovaj razgovor se snima zato što tako možemo prirodnije razgovarati i da vas ne prekidam dok pričate te kako bih zapisala što ste rekli. Snimka služi kako bih mogla upotpuniti svoje istraživanje na temelju vaših odgovora.

Molim vas, ako se slažete potvrdite da ste suglasni sudjelovati u ovom istraživanju.

Da, suglasan sam.

Hvala vam. Ukoliko imate ili ćete imati pitanja u vezi ovog istraživanja slobodno se javite profesorici i mojoj mentorici, prof. dr. sc. Viktoriji Car. Ako ste spremni možemo početi.

U redu. Ako se slažeš, možemo slobodno preći na ti.

U redu, može. U svom radu dotičeš se socijalističke povijesti homoseksualnost u Hrvatskoj, u socijalističkoj Hrvatskoj pardon. No, kakve su bile devedeste i početak 2000.

–ih, je li uopće bilo govora o gay zajednici u medijskom diskursu ili općenito, kakva je bila situacija?

Ovako, krajem 80-ih nastaje '84 u Sloveniji pokret i da sad ne idem u detalje kako i zašto, uglavnom '84 je u sklopu ŠKUC-a održan, studentskog kulturnog centra, se pod velikim kišobranom socijalističke omladine održan festival homoseksualnosti kultura u organizaciji tog nekog proto LGBT pokreta Slovenija bih ja rekao ipak je bio u prvom redu na Ljubljani, ljubljansku zajednicu sporna, ali naravno da se je i priča širila. Taj je događaj bio medijski jako popraćen, od toga da smo imali istospolne poljupce na naslovnicama recimo Poleta ili sličnih novina. Dakle ove progresivne omladinske štampe i bilo je naravno i negativnih, ali ova omladinska štampa ili ovaj tisak koji se dosta otvarao Zapadu i zapadnim trendovima i bio sve manje pod kontrolom nekom striktnom bilo autocenzure bilo ono nekakvog nadzora je dosta izvještavao o tematikama homoseksualnosti, ali LGB pokreta tada 80-ih. Dakle tu govorim o časopisima poput Omladina, Danas, Svijet i omladinsku štampu kao novinu u Beogradu Nove omladinske novine i Polet u Zagrebu. I ide jedan ajmo reći malo copy paste u smislu priča se dosta šta je bilo u Berlinu, šta je bilo neka povorka u Londonu, ali ima i dosta izvještavanja. Izvještavanje je u suštini pozitivno ili neutralno. Drugo što se počinje izvještavati je o HIV/AIDS epidemija u Americi koja dominira 80-ih u LGBT pokretu. Tu sad ne bih otvarao tu temu, ali to je ono kontroverzno zato što s jedne strane nemamo, nije HIV histerija, ali poruke postaju sve kompleksnije i mračnije na neki način. Dakle postoji tu neka zaraza, neka gay epidemija, gay rak, gay zaraza i to. U devedesetima se stvari naravno drastično mijenjaju zbog općepoznatih razloga koje ću sad svesti ne samo na ratne uvjete, oni su uvijek važni, ali i na vrijednosni shift. Dakle jednu snažnu repatrijarhalizaciju društva, rekatolicizaciju i onaj jak nacionalni naboj koji devedesetima dominira medijskim i političkim diskursom. U devedesetima nastaju prve udruge. One su više, one nisu registrirane, dakle to su inicijative, bilo da se stvara grupa oko AGZIMA, dakle antiratne kampanje, pa njihovog magazina i tamo nekoliko brojeva je posvećeno tematici homoseksualnosti, ali to su aktivistički, mirovni ženski krugovi. Onda nastaju neke organizacije, nazivale su se LIGMA, lesbian and gay man action, i kasnije inicijative za podršku muškarcima koji imaju spolne odnose s muškarcima, odnosno oko HIV-a i AIDS-a. U to vrijeme su medijski eksponirane bile dvije do tri osobe u prvom redu Andrea Špehar i ne mogu se sjetiti tog drugog imena. Jedan muškarac i jedna žena i u nekoliko manjih javnih istupa koji su imali su uglavnom doživjeli puno drugačije nego danas, nije bilo mreža, nije bilo interneta, ali prijetnji i ogroman pritisak. Mediji su ili ignorirali ili malo liberalniji mediji bi to prikazivali, ali uvijek je neki angle bio čudaštvo, neobičnost, margina, cringe itd.

Sad ja bih o tome mogao dosta, ali s obzirom da radiš povorke, dakle moj odgovor na pitanje, bilo je 80-ih, bilo je 90-ih, bilo je medijskog izvještavanja i 60-ih daleko od toga, mislim jedna od mojih teza doktorata je upravo to da to nije nešto što se eto pojavljuje 2002. ako si ga čitala vidiš da je, naravno drugačiji je kontekst, ali tad je bio zakonodavni, pravni, a nije postojao i nije mogao postojati neki aktivizam u onim uvjetima, nije uostalom postojao ni u Austriji, ni Finskoj. Nije sad da u Jugoslaviji nije bilo, eto napredna Finska ima ne znam šta, nije bilo ni tamo. Finska zapravo nikad nije ni bila napredna po tim pitanjima. Ali uvijek se negdje nešto pisalo, ali je kontekst ili bio jako margina ili negativno, a ako je bilo neutralno onda je to bilo više kao curiosity. Bio je jedan veliki skandal kada je Nacional objavio seriju članaka negdje sredinom 90-ih ili u drugoj polovici 90-ih o jednom uglednom zagrebačkom kulturnom djelatniku Davoru Matičeviću, mislim ime je u tekstu, koji je bio ravnatelj mislim ono što je danas MSU ili sličnih ustanova, oko kojeg je napravljena zapravo prava HIV/AIDS histerija. Dakle o tome je Pukanić izvještavao i njegovi u Globusu, još nije bilo Nacionala. Uglavnom gdje je od svega toga napravljeno, on kao HIV pozitivna osoba koja umire na klinici gore, ali to je bila jedna serija članaka u kojima se impliciralo da on ima dnevnik, da bilježi stotine svojih partnera, među kojima navodno ima ministara, ambasadora, saborskih zastupnika. Dakle stvorila se, mislim to je sve skupa ja mislim bilo povezano s kojekakvim obavještajnim podzemljima, ali se dakle..to je možda najnegativniji primjer gdje je sve svedeno na jednu osobu koja pripada nekakvom kulturnom miljeu, visokom, a koja s jedne strane se ponašala neodgovorno, mi to ne znamo jel je ili nije, ali ja sad govorim o medijskom izvještavanju, a ne o faktografskim činjenicama, i pri tom širila zarazu okolo, ali zato što je pripadala tim i takvim krugovima i imala kontakta s raznim miljeima i zarazila maltene ne znam sve te neke oženjene ambasadore, oženjene saborske zastupnike itd. To vrlo vjerojatno nije u cijelosti ili uopće istina, ali je stvorena ta neka histerija, onda je on prvo bio anonimn, pa nakon toga je postao, da li su ga outali, slikali tako umirućeg s tim nekim dnevnikom. Uglavnom tu se stvorila, to bi trebalo istražiti dal je u pozadini bila neka obavještajna operacija, to nije nitko istraživao, ali evo bilo je i tih ekstremnih primjera. To je što se tiče devedesetih, evo sad postavi sljedeće pitanje.

Rekao si da si bio na prvom Prideu, znači 2002. kao građanin, možeš mi u kratkim crtama reći kako je to sve izgledalo, ja sam iz novina iščitala da je bilo oko 300-injak ljudi, bilo je dosta nasilja, suzavci su se bacali, uvrede naravno, skinheads, nacistički pozdravi. Možeš mi iz svoje ruke opisati taj doživljaj?

Ovo je sad kombinacija mojih sjećanja, ali i sjećanja drugih, zato što naravno o tom prvom Prideu se puno pričalo i meni je sad teško nakon 20 i više godina do kraja, ljudsko sjećanje je takvo kakvo je, razabirati i razdvajati gdje sam točno i što ja osjetio bio, a što su sve moji kasnije kolege i drugovi, drugarice, aktivisti i aktivistkinje pričale, što je i kakav je on dobio status prvog pridea. Dakle ovako, dolaskom promjene, tzv. Trećesiječanjskoj vlasti, dakle Račanova vlada i koalicijska vlada, dakle dolazi ipak do ozbiljne promjene političke i društvene klime i zemlja ide u ubrzanu demokratizaciju. Ono što se tada nazivalo detuđmanizacija, whatever it is, i otvaranje određenim europskim vrijednostima i trendovima. Uključujući naravno i puno veću razinu medijskih sloboda, što ne znači da ih nije bilo 90-ih, ali kao što znaš postojale su novine koje su bile opozicijske, jasno opozicijske i one koje to nisu bile. Sad stvar ide amo reći malo na bolje, u smislu imamo više medijskih sloboda, živimo također u ovom predinternet vremenu, mislim internet ima jako malo ljudi i portala kojih ima, nastao je Iskon ne znam točno koje godine, ali ne targetira se kao, bez obzira radi li se o političkim strankama, pokretima, organizacijama, događajima, nije target portali, to je ono margina, nego jasno utjecajne dnevne, tjedne novine i televizije. Od televizija imamo samo HRT, ovo drugo je, lokalna televizija mislim mi još nemamo ni Nove ni RTL-a itd. Dakle to je taj kontekst. Počinju nastajati neke organizacije koje su postojale ad hoc recimo Kontra, kao lezbijska organizacija je postojala unutar ženske mreže Hrvatske i centra za nenasilje i podršku ženama. Dakle postojala je kao neformalna grupa i u tom ranom razdoblju aktivizma, dakle negdje 1997. nastaje zvala se anarho feministička lezbijska grupa Kontra, dakle u tom trenutku su postojali neki jako, znakovi otpora, sistemskog, feminističkog itd. Kontra se polako formira u registriranu grupu, to je bilo vrijeme kada je i vani bilo dosta posebno lezbijsko, posebno gay ne zbog nekih konflikata, nego zbog različitih dinamika i potreba unutar naših zajednica. Formira se Iskorak 2001. godine od jedno 10, 12, 15 ljudi, među kojima ima dosta mirovnjaka, dakle dosta ljudi koji su 90-ih sudjelovali na ove ili one načine u antiratnoj kampanji ili mirovnom pokretu ili ranom feminističkom pokretu. Sada vide da su se stvari mijenjale i generalno cijela civilna scena se mrvila, pri tom nemoj ovu riječ shvatiti negativno, nego se heterogenizira jer više nemamo onu situaciju jednog jakog problema, rat, poraće, izolacija te kršenje temeljnih ljudskih prava, nego sada imamo, vrijeme je da se posvetimo i ostalome. Bilo to ženska prava, bilo to počeci nekakvih zelenih politika, bilo nekakav municipalizam, bilo naravno LGBT tematika i pitanje. Stvara se povoljna društveno politička klima, tad se prvo formira organizacija, znači prva registrirana udruga je Lori Rijeka i to isto nije slučajno naravno zato što kontekst života u Rijeci je uvijek bio nešto liberalniji i opušteniji nego u Zagrebu, pa i danas, ali naravno s obzirom da ne djeluju u Zagrebu njihov utjecaj nužno je

manji iako u to vrijeme one lansiraju kampanju Ljubav je ljubav gdje na plakatima se pojavljuju žene i muškarci koji međusobno, očito su u istospolnim odnosima, ali ne seksualnim nego vezama, ali ta kampanja je bila toliko čedna, dakle nema tu poljubaca nema tu ništa međutim HRT je tada već pod liberalnim vodstvom ne prihvaća da ju objavi, kao to bi previše uznemiravalo građane. Najviše zbog zadnje scene u kojoj se vide dvije žene kako izlaze iz nekog matičnog ureda u bijelim haljinama, dakle implicira se nekakav istospolni brak. Nisu se ni poljubile čak su se samo zagrlile. Vidjet ćeš u spotu prije toga se zapravo adresiraju te glavne teme, to što je u tom spotu adresirano su kasnije, dan danas amo reći stupovi LGBT borbe i zalaganja. Možda ne ovaj, jer je to bilo još rano, ali recimo diskriminacija na poslu, problem outanja u obitelji, problem odbacivanja i na kraju pitanje istospolnog partnerstva i braka. Dakle kampanja je bila prije pridea, ali međutim onda organizacije Iskorak i Kontra i drugi pojedinci koji su na neki način smatrali da je zrelo da i Zagreb ima pride. Međutim na to je utjecala situacija u Beogradu, snimke prvog Zagreb pridea ćeš isto naći na internetu. Mi imamo jedno 12 sati materijala sirovine koje je donirao Fade tako da imamo jako puno toga. No, međutim ona dva dokumentarca, stvorila se amo reći neka pozitivna, stvorilo se nekoliko faktora, jedan je da se aktivističke skupine, dakle mi, ne možemo još govoriti o formiranim nevladinim organizacijama, civilnom društvu itd., odluče na prvi Zagreb pride koji se tada zvao Gay pride. Dakle još uvijek gradimo nomenklature i poruke, to je bilo jasnije što je i zvao se Gay pride Iskorak Kontra predrasudama što je jedan od najljepših slogana ikada zato što imamo em imena te dvije udruge em iskorak kontra predrasudama. Pri tom je riječ iskorak u tom prvom razdoblju bila, ja bih rekao neuspješan pokušah prijevoda termina coming out. Kažem neuspješan zato što se nije primio, ne zato što je bio, ili možda se riječ previše često koristi i u drugim, ne znam „Hrvatska Vlada je učinila iskorak prema ovome i ovome“, dakle riječ iskorak ipak toliko u hrvatskom jeziku ima toliko značenja da se nije primilo i za značenje coming outa iako se to možda probalo, nema veze nije prošlo. Što se tiče prvog pridea on je, baš smo mi na 20. godišnjicu imali tribinu u dvorištu Bukse gdje su sudjelovali kao govornici dvije osobe koje su radile u organizaciji. Dakle Gordan Bosanac koji je danas u Možemo, a dugo je bio umirovljeni aktivist i Branka Juran koja je danas u (...), ali je bila i u drugim organizacijama. Naravno, oni nisu jedini, bilo je jedno 15-ak ljudi koji su dolazili iz različitog konteksta prevalentno iz konteksta mirovnog ženskog aktivizma 90-ih, a jednim dijelom iz nekakvih drugih marginalnih lijevih stranaka koje nisu 2000. dočekale kao parlamentarne. Recimo Srp koji je bio od Stipe Šuvara gdje su prethodno djelovali Dorino Manzin i Damir Hršak koji drži govor, a kao što si možda mogla vidjeti nastup na Zrinjevcu vodi Vesna Teršelić i Rada Borić jednim dijelom. Zbog nemilih događaja, pogledaj kako je izgledao Beograd pride

2001., nama je to bilo jako važno, jer su oni bili u kontaktu. To je s jedne strane bio znak da ne mogu samo tako napraviti to i to, pa 100 policajaca, ali to je i policija znala zato što je vidjela iskustvo, zbog toga je Ministar unutrašnjih poslova Šime Lučin.. Em je pride dopušten, oni su mogli po Zakonu o javnom okupljanju koji naravno nije isti identični na snazi, ali je na snazi i danas ta odredba, javno okupljanje može zabraniti samo ministar unutrašnjih poslova, javna okupljanja za njih se ne traži dozvola, ona se samo prijavljuju, ali mogu biti zabranjena u slučaju da ministar unutrašnjih poslova nakon sigurnosne procjene donese takvo rješenje. To koliko znam se nije razmatralo, nego upravo suprotno zato što je Račanova vlada htjela pokazati i međunarodnoj zajednici u tom europskom kontekstu, da Hrvatska tada nije ni imala status kandidata ni išta, nije se još ni prijavila za članicu, te 2002. još nije postojao niti zahtjev za članstvo, ali se išlo u tom pravcu, da jest spremna na takav iskorak, odnosno da omogući javno okupljanje. To što je točno bilo je, dakle bilo je nasilja prije, bilo je nasilja poslije, bačen je suzavac, to si sve vidjela, piše u novinskim i medijskim izvještajima, da to ne prepričavam, ali da bio je jedan dosta ovako, s jedne strane traumatična i nasilan događaj, ali s druge strane se održao. To je ono što je bilo bitno, nismo rastjerani. Bitan je taj moment ne poraza koji je naravno onda i pobjeda. Bez obzira na razbijene glave, nasilje itd. Uglavnom se radilo o desetinama nasilnika koji su uglavnom bile mlađe osobe povezane uz navijačke skupine nekakve manje braniteljske, ove poratne ekstremističke, desničarske vrijednosti gledano organizacije. Što se tiče medija, tu ti mogu malo, jer tu nisam toliko, ali znam dakle da se praćenje počelo uvijek dosta prije. Dakle kad je to najavljeno negdje u siječnju ili veljači 2002. mediji počinju o tome pisati, hoće li je biti ili neće li je biti. Neki političari imaju izrazito negativne reakcije, naravno ovi s desnice. Po televiziji ono što idu, idu uglavnom Dorino Manzin i Sanja Juras kao Iskorak i Kontra i sami, koliko znam iz njihovih sjećanja i poznanstava, nisu se baš ugodno proveli. Dakle bilo je jako puno prijetnji i nelagoda, ali u tom trenutku je biti out i gay i out i lezbijka na televiziji, hodati gradom jako, jako izazovno i teško. Dorinu Manzinu su kasnijih godina ispisane prijetnje smrću na kuću u kojoj je živio itd. Mi smo se povukli zbog sigurnosne situacije i prijetnje, mislim mi smo se mogli razići slobodno, ali imali smo taj safe escape root i povukli smo se sa Zrinjevca u sjedište ženskih organizacija, tamo proveli više sati da se to malo raščisti i onda na temelju osobnih i policijskih procjena otišli kući. To je to, mislim ima jedan, ali ja sad nisam znao koji je tvoj fokus, ima jedan, napravile su Lori za 10. godišnjicu pokreta nekakav CD, ne znam da li uopće to više imam, ima više raw materijala s televizije, jedno 8 sati raznih TV nastupa nas od 2002. do 2012., ali ne znam jel to možda ima čak i na internetu.

A da, vjerojatno nema, negdje u arhivama njihovim, da.

Evo to je kratko o prvoj povorci, mislim, naglašavam tada nije nastao Zagreb Pride, tada je nastala prva povorka ponosa koju organiziraju druge organizacije. Zagreb Pride je registriran kao organizacija 2008. kao Udruga, što smo sada. Ljudi naravno miješaju i to je u redu nije potrebno da opća javnost ili zainteresirana javnost sada ima detaljne uvide kad je nešto registrirano, kad je nešto udruga, kad je nešto inicijativa, kad je nešto ad hoc grupa, kad je nešto ovo, ono. Ali od 2002. do 2007. godine se, već od 2003. se naziva Zagreb pride zato što je inkluzivnija, dakle nema taj gay pride nego LGBTQ zajednica osobe, to je jedno, ali kao što znaš kaže se Ljubljana pride, Beograd pride, time se daje dvije stvari, jedno je uključivost svih identiteta i zajednica, a drugo je, prideovi jesu u principu gradska manifestacija i prosvjedi, ali naravno kad se događaju u glavnom gradu neke zemlje ili centralnom gradu neke zemlje i imaju taj neki nacionalni karakter i težinu to je neupitno, ali kao u principu se nazivaju po gradu u kojem, dakle nemaš Italija pride ili Spain pride, nego je po gradovima, i to nije slučajno, to je sad druga tema. Evo to je to, idemo dalje.

Sad si mi na puno pitanja zapravo odgovorio tako da ću ja postaviti.. Kad si se pridružio organizaciji Zagreb Pridea, koji su vam bili najveći problemi, odnosno izazovi u organizaciji povorke? Od strane koga ste dobivali podršku, a tko vas je ignorirao i je li vam grad Zagreb bio podrška u tim godinama?

Grad Zagreb nije nikad bio anti, ali ajmo reći ovako, svih tih godina od 2002. do danas je grad Zagreb pružao određenu financijsku podršku. Što to znači, dakle da je javljanjem na natječaje za manifestacije u kulturi i ljudskim pravima, nekakvu siću ja sad ne mogu točno govoriti, ali naravno 20 hiljada kune te 2003. je puno više nego danas, ne samo zbog inflacije nego i zbog kompleksnosti manifestacija, a kao što znaš u tom trenutku je ključ bio samo na povorci, just walk, koja je bila vrlo kratka, išla je od Zrinjevca do Zrinjevca, dakle krug je bio Zrinjevac, Trg bana Jelačića, ne preko Cvjetnog nego tamo (...) Teslina, Zrinjevac, dakle to je trajalo 40-ak minuta i na Zrinjevcu dosta ovako... Kad govorimo o vidljivosti, s jedne strane imaš tu medijsku vidljivosti, prođeš kroz centar grada, trg je znao buljiti u nas, bilo je ljudi koji bi pljeskali, bilo je ljudi koji bi pljuvali i gledali s čuđenjem, bilo bi ljudi koji bi prijetili, te prijetnje su znale biti jako uznemirujuću. Dakle netko bi fotografirao, neki desničar, tako je izgledao, obrijane glave i onda ti napravi ono kao „Got you“, kao sad te znam, sad imam te u svojoj nekoj foto arhivi i to je bilo prije mobitela, to su bili oni digitalni fotoaparati. Grad Zagreb nije nikada pružao neku posebnu podršku, do ove i prošle godine, ali je uvijek davao. Svake godine je dao, osim možda jedne, ali sad da ne idem previše u detalje, daje određena financijska

sredstva, ali tretirajući to kroz kulturne manifestacije. Kada je bilo problema, mi jesmo znali imati sastanka s ljudima i iz Bandićeve administracije, kao što znaš Bandićeva administracija ima te svoje dvije faze. Jedna je SDP-ovska, dok je on SDP-ovac dakle do 2010., 2009., kad je naravno SDP bio stranka koja je podržavala manifestaciju, Zagreb Pride, LGBT pokret na različite načine, dolaskom na Pride, ali i recimo 2003. je izglasan Zakon o istospolnim zajednicama, to nije Zakon o životnom partnerstvu. Taj Zakon je bio prilično loš, nije nam davao gotovo nikakva prava, ali je bio određena i simbolička gesta. Mi naravno Zakonom nismo zadovoljni bili, zato što smo onda zagovarali ovaj drugi, ali nije ono potpuna legislativna nevidljivost ili nepostojanje i uvedene su neke odredbe mislim 2004., 2006. o zločinu iz mržnje na temelju spolne orijentacije isto pod SDP-ovom vladom. Bandićeva administracija, SDP je davala puno manje od onoga što bi se možda tako reći od SDP-a toga vremena očekivalo, zato što je bilo SDP-ovih zastupnica i zastupnika koji su dolazili na prideove, Gordana Sobol koja je bila uglavnom zadužena za ta ženska i manjinska pitanja itd., razni ljudi iz manjinskih stranaka ili manjinski zastupnici Furio Radin npr. mislim piše tko je bio na prvom Prideu. Dat ću primjer, dakle imali smo ogromni, dakle zastave su se prvi put digle na trgu 2007. tad sam ja već uključen u organizacijski odbor i imali smo užasno puno otpora, ali taj otpor nije bio nećemo, taj otpor je bio ajmo reći birokratski, nema odgovora, ima odgovora, pa zoveš telefonom, nisam odgovoran, zovite ovog itd., dakle bilo je jako puno otpora kojeg smo mi zapravo i ne znam kako slomili, ne znam da li je netko nekog nazvao i rekao pusti im te zastave ili što, ali su nam na kraju dopustili da nekoliko dana prije dignemo četiri rainbow zastave na Trgu bana Jelačića i to su gradski stjegovi. Dakle podrška je bila ja bih rekao mlaka prema hladnoj, ali ne mogu reći da je nije bilo. Kada je Bandić izašao iz SDP-a i stvorio svoju stranku i svoju priču i dalje smo mi dobivali, Bandić je imao tu politiku svima malo, on nije išao prema zabranama ili nekakvim opstrukcijama, ali nije davano ni neku poseban support, ali nismo nikad naišli da se ne izda dozvola ili poput zatvaranja prometa, jedno vrijeme je pride završavao na Zrinjevcu, jedne godine smo bili na Cvjetnom trgu, jedne godine više ni ne znam, na Ribnjaku je od 2014., 2015. sad se ne mogu sjetiti. Dakle to je Zagreb. Mediji su u to vrijeme bili možda naj, uz SDP mlako, naravno nemamo Možemo, okej od političkih stranaka HNS, Vesna Pusić HNS najviše, ali njihov utjecaj je bio taj koji je, manjinske strane u toj kolaciji i kasnije opozicijske stranke, ali je Vesna Pusić dolazila u raznim svojim funkcijama i kao predsjednica nekad i kao potpredsjednica HNS-a, predsjednica sabora nekad političarka, na sve prideove koje je mogla doći i nije slučajno da je nakon 10 godina dobila i neku nagradu, titulu LGBT saveznika desetljeća. Mirela Holy je u to vrijeme bila u SDP-u dosta zadužena za ta pitanja i ona je recimo bila to neko lice SDP-a koje podržava LGBT pokret. Oni su to tako

otprilike radili kao da se šalje, dakle Vesna Pusić je visoko pozicionirana, da SDP šalje forum mladih, forum žena i nekoliko političara sa i bez zastupničkog mandata kojima je to kao resorno i nikad neka visoka razina, predsjednik stranke ili neki ministar ili nešto tako. Mogu reći da je u to vrijeme podrška dolazila od te dvije političke stranke. HDZ se već postavljao ili ignorira da postoji, da se negativno postavlja prema zahtjevima, recimo istospolni brak ili nešto takvo, a najveći neprijatelji su naravno bili ekstremne desne stranke koje su čak onda 2008., 2009. i 2010. organizirale protu prosvjede na trgu to su uglavnom bili HČSP i njima povezane grupe i pojedinci, ali dakle stranke ne govorimo o ekstremističkim skupinama, nego pak registrirana stranka koja ima možda jednog zastupnika. Što se tiče medija ja bih rekao da je s izuzetkom možda ovi naši malo konzervativniji mediji kao Večernji bi uvijek izvještavali, i izvještavali bi korektno, ali generalno kako se medijska scena pluralizira, počinju ove nacionalne koncesije, RTL, Nova TV, kreće se s internetom, pojavljuju se Index, Net.hr, Tportal, jutarnji počinje imati svoj portal itd., i naravno novine su još uvijek bitne, televizije su još uvijek jako bitne. Generalno bi se ja s tvojom uvodnom tezom složio da su se mediji ponašali i pristupali, neću reći saveznički jer nije njima da budu dio priče, ja sam inače novinar 20 godina, talijanske novinske agencije, dopisnik iz Hrvatske, tako da razumijem dosta dobro kako rade mediji, ali da, uglavnom su slali pozitivnu sliku i doprinijele onom što mi zovemo vidljivost. Jedan od ciljeva svake povorke, svakog pridea je uvijek visibility, ono što mi znamo ponavljati „tu smo ove godine zauzimamo trgove i ulice našega grada, jer smo dio ovoga grada, dio ovoga društva, ali zbog tih naravi problematike...“ svi smo straight to ne kažemo suprotno, imamo taj proces coming outa zato što su neke manjinske osobine ili ako ne manjinske, neke razlike među ljudima vidljive. Dakle recimo spol i rod, je najčešće, ne uvijek fizički vidljiv, dakle u javnom prostoru (...) Bitan je visibility jer se s vidljivošću, ja bih rekao sad politološki, s vidljivošću ali onda s kolektivnom vidljivošću, ne ono individualno outanje, intervju kojih je bilo dosta i koji su dosta bitni, life story intervju kao s nekim koji je u aktivizmu, ali i s nekim tko nije, netko community, ja bih rekao da se konstituira LGBTIQ zajednica kao politički subjekt u zemlji. Dakle ona ne prosvjeduje za jedan tekući konkretan problem, često i da, ali zato je svake godine u lipnju, a ne kad zatreba. Mi svaki pride posvetimo nečemu, jer se osjeti da je možda u tom trenutku to potrebnije, aktualnije ili ako su neka razdoblja ajmo reći sušna, u smislu dug period vlasti HDZ-a ili Ivo Sanader-Kosor vlade, to je bilo jedno osam godina, kad ti znaš da od onih koji drže vlast nećeš dobiti ništa, a onda se možemo posvetiti, ne znam pride 2003. je već bio posvećen trans pitanjima ili 2006. problematici održavanja prideova na Balkanu, zvao se Internacionala Pride, drugim istočnoeuropskim zemljama gdje tad nije bilo moguće sad je itd. Mediji nesporno jesu bili, mediji su otvarali svoj prostor na način koji nije bio konfrontacijski

prema nama, svi mainstream mediji, a neki su bili jako supportive. Mislim da je Tamara Opačić radila diplomski rad na izvještavanje povorke ponosa prvih 10 godina, sad novinarka Novosti. To ti je to sad nekakav odgovor, mislim ti si mi postavila pet pitanja u ovom jednom i ja pokušavam biti što sažetiji, ali ostaviti tebi sada ako imaš neko potpitanje, pa idemo dalje jer ja bih sad mogao puno primjere koji mogu biti anegdotalne naravi, ali evo dat ću ti primjer. Jedno je, dakle Stanković zove Dorina Manzina u emisiju i bude prema njemu friendly i sve bude okej, ali recimo doslovno se opire naredbi uredništva HRT-a da se onaj spot 'Ljubav je ljubav' ne prikaže, tako da ga on kao urednik svoje emisije prikaže. Spot je trebao biti znaš one kampanje osvještavanja tako da je nije htio prihvatiti, ali onda ga prikazuje Stanković kod sebe jer je urednik svoje emisije i onda to prikazuje kao individualni proizvod. Dakle on ne može od svoje emisije napraviti kampanju, ali ga prikazuje, dakle to ti je jedan primjer. I većina ovih portala i medija lijevo-liberalne orijentacije su pozitivno izvještavala i davala nam amo reći prostora gdje novinari nisu nas konfrontirali, nisu nas tretirali kao političku stranku koju onda trebaš ili političara prestati ali zašto ovo zašto ono. Uglavnom su to bili dosta nježniji intervjui i davali su nam prostora da najavimo povorku, da govorimo o problemu itd. Tih godina je naravno nasilje na ulicama, zločini iz mržnje, dosta su dominirali.

Da, ali tih godina su, ali rekla bih i sada mediji izvještavaju zapravo samo uoči i onako malo poslije nakon povorke.

Da i ne. Ovako, zavisi što se događa. Dakle da to je točno, ali to je zašto, zato što možda tijekom godine nema nešto drugo. Ajmo ovako...Sada više nije tako, ja bih rekao da mediji sada izvještavaju svaki dan, ali šta..jer ne nešto bilo u SAD-u, nekakav homofobni ili transrodni zakon. Mislim kad bi se sad radio pressclip danas, dakle sad ne govorim ..dakle LGBT tematika evo neki dan je estonski parlament izglasao istospolne zakone, dakle to se sad dogodilo u mjesecu ponosa u lipnju, ali kad je za Pater od dvije i ne znam koje 7,8 išlo na istu punu praćenost medijsku izvještavali o LGBT zbivanjima u Europi, u prvom redu i svijetu redovito, a što se tiče Hrvatske po potrebi. Dakle, ako se mi ne obratimo medijima nečim u veljači, onda mislim zašto bi medij sad, nemaju što izvijestiti, ali o čemu su izvještavali..Bilo je dosta nasilnih incidenata, napada i u veljači i u prosincu i onda bi se mi obraćali priopćenjima ili imali pressice ili na neki drugačiji način privukli pozornost medija i dobili medijski prostor, zato što smo ga na neki način tražili, a drugo jedna od svrha povorki je da se negdje sredinom svibnja, dakle neposredno pred taj (..) dan, podizanje zastava, nekakve poruke, najava povorke i za „tizaju“ mediji, da im se skrene pozornost na postojanje LGBT zajednice i naših tema i problematika i onda se mi svi stavljamo puno više na raspolaganje za intervjue, za nastupe,

jako je puno evenata, od kulturne projekcije filmova, pa do nekih okruglih stolova i tribina. To je s jedne strane, nije da mediji ignoriraju ostalih 11 mjeseci u godini, dapače mislim da je Zagreb Pride u jednom trenutku imao, mislim 2013. prosvjed ispred katedrale protiv homofone politike katoličke crkve protiv uvođenja, nikad uvedenog seksualnog odgoja u škole, kojim se rušila Milanovićeva vlada, između ostalo potkopavala, ali taj prosvjed ako se ne varam je bio u nekakvoj veljači, naravno da se jako puno izvještavalo. Ali rekao bih da i povorke služe tome, povorke služe i tome da se više u mjesecu ponosa, kako se to sad zove, o tome izvještava, a onda naravno i mi imamo nekakav, ajmo reći upper hand, ako smo odlučili stanovite godine u fokus staviti istospolna partnerstva ili nasilje ili solidarnost i antifašizam, onda je jasno da ćemo mi kao neki koji sudjeluju u organizaciji i više o tome govoriti. Naravno novinari će postavljati svoja pitanja koja će postavljati, a drugo što su znali raditi i što im nije... one emisije više kao soft, ne znam, ne ovo što sad ima Danijela Trbović nego što je imala prije 10 godina, ja sam recimo bio u nekoj emisiji gdje je više bilo kao osobno iskustvo(...). Nekad je potrebno skrenuti pozornost na nasilju, onda naša priopćenja ako gledaš, nismo nikad mi jadni, nego sad ja banaliziram 'Jučer se dogodio napad, poručujemo, tražimo od policije da uhvati ove, od politike da osudi nasilje, a mi kao zajednica opirat ćemo se svakim oblicima, neće nas nikakve šake utišati, vratit... Jedna od tih diskurzivnih strategija je upravo bila ta da se nikad ne pretvaramo u žrtvu, iako konkretna žrtva fizička postoji, nego uvijek taj narativ otpora i ponosa, jer je naravno nasilje s pojavom povorki jako poraslo. Jedan dio gay bio jako je protiv povorki, dakle veći dio, ja mislim 80% zajednice se protivilo u prvom desetljeću povorkama, jer sad je to, šta ćete vi time postići itd. Naravno zato što se radilo o ljudima srednje i starije generacije koje su se navikle na svoje obrasce homoseksualnog ponašanja i ostvarivanja seksualnih i emocionalnih veza i sad im je ovo bilo novo. Reći ću ti sad jedan primjer medijski koji ja mislim prvi i zadnji put zabilježen, iznenadit ćeš ako se baviš medijima, ali ti si pratila 2012., a ne 2011. Naime 2011. je sedam dana pred 10. Zagreb pride održan prvi Split pride koji je nakon nekoliko već mirnih Zagreb prideova iako je i tada bilo nasilja više nego sada, ali je postepeno smanjivano, dakle imali smo eskalaciju 2007. kad je pokušano baciti molotovljev koktel na povorku, a recimo...te godine 2007. smo imali baš jaku medijsku kampanju, ja sam išao po televizijama puno više nego 2005. i ta velika medijska pozornost koja nije bila samo novine i par portala, nego baš ono jaka medijska prisutnost jedno dva, tri tjedna je izazvala ajmo reći i kontra reakciju ovih ekstremističkih skupina i one su se više mobilizirali u pokušaju rasturanja povorke i nasilja i bio je pokušaj bacanja molotovljeva koktela na povorku 2007. HINA je to dosta dobro snimila, njihova fotografska agencija...2011. dakle događa se sedam dana prije najavljen je deseti Zagreb pride koji je imao fora slogan, lijepi spot, budućnost je naša jer kao

10 godina i sad ulazimo u novo desetljeće. Mi imamo što? Imamo to ogromno nasilje u Splitu koje nije bilo očekivano do te mjere, bilo je očekivano da će biti nekakvih oblika negodovanja, plus kontekst Hrvatska se jako približava Europskoj uniji, ta 2011., treba zatvoriti ova poglavlja, predsjednica Vlade Jadranka Kosor, ona koliko je meni poznato iz (...) nije to očekivala, a onda je slika koja je poslana u svijet iz Splita bila jako negativna. To ne kažem u svijet preko agencija, nego preko ambasade. Sad ti imaš nekoliko zapadnih ambasada koje jako paze na ovaj ljudsko-pravaški dio, temeljna prava, nizozemska, britanska koja je tada bila još u EU i koje Hrvatsku ne puštaju dalje. Sad imaš tu drametinu dolje u Splitu i što se događa. To je bio možda jedan od najvećih prideova, dakle tih prvih devet godina nas je 300, pa rastemo na 600, pa 700, pa padamo na 500 i to je bila ta slika koje se slala. To se inače u literaturi zove militarizirani prideovi i oni su sve istočnoeuropski bili, a neki još uvijek jesu takvi. To je grdo, ali je tako. Kao reakcija na nasilje u Splitu, odjednom imaš eksploziju dolaska gdje ne dolazi samo gay zajednica nego dolaze ono supporti sa svih aspekata od političkih do običnog građanstva i tu Zagreb pride dobiva čak nekakav label najvećeg i najvažnijeg ljudskog pravaškog pokreta, koji ima svoj kontinuitet u Hrvatskoj. Sad ću ti dati jedan konkretan primjer koji se dogodio, mediji su naravno svi užasno osuđivali Split, ja sam imao tada nastup na dan nakon pridea kod Stankovića onih sat vremena, dakle tu je visibility najveći. Dakle Stanković je tad bio, dakle to je još vrijeme kad nemamo ovih YouTube kanala s hiljadu intervjua td. Ajmo reći odeš kod Stankovića to je ono bilo 'the thing' znaš, mislim i danas je to važno, ali zbog ovog ogromnog pluraliteta, koji gledaju svi, tada nije bilo na zahtjev, tada gleda se u dva ono... A mediji su na dan na jutro, tri medija Index, Tportal i Net.hr na jutro Zagreb pridea, pride je tada bio najavljen početak okupljanja na Zrinjercu u podne ili 13 otprilike. Ta tri medija su, i to su tad bili dominantni, mislim i danas u, ta tri medija su držala cijelo jutro identičan tekst, oni su se iskoordinirali, nešto u stilu 'Idemo svi na Pride', dakle napisan je ono od strane tri uredništva identičan tekst od jedno četiri kartice, zašto je važno podržati i danas otići na Zagreb pride i iako oni konkurentski u onom smislu traže publiku i prodaju svog sadržaja, oni su se, dakle ja ne pamtim sličan događaj u hrvatskom medijskom prostoru gdje ti imaš, to naravno nitko nije platio, mi nismo platili nikakav oglas, niti bi imali novaca za to, gdje su mediji, nisu nas ni obavijestili, ja sam to jutro otvorio, mi smo tad radili od doma, nismo imali urede, Udruga je bila samo registrirana, budžet organizacije je prelazio godišnje 10, 12 hiljada eura ako. Uglavnom tri medija objave isti tekst i naravno da je to na nas, mi osjećamo veliku podršku i djeluje pozitivno, ohrabrujuće, ali i naravno poruka koja je poslana, jer su svi koji su to jutro otvarali ta tri dominantna portala su samo to mogli, mislim to je od 9 ujutro dok povorka nije

krenula u podne ili 1 bio top news, a nije news nego zapravo zašto je važno doći na Zagreb pride. Evo to je...

Dobro, hvala ti. Ja bih nekako završila ovaj razgovor s tvojim osvrtom dakle od tih prvih godina, pa evo do 2023. Što se promijenilo u društvu i na čemu još treba raditi da se postigne još jači vizibilitet.

Ovako, ja bih rekao da je kroz i s povorkama, (...) u prvom redu mogu reći da se konstituirala LGBTIQ+ zajednica kao politički subjekt u zemlji. Dakle nitko više ne može osporavati da postoji jedna manjinska skupina pa onda je neki put manjinska, ranjiva, diskriminirana itd.. to su dodatni epiteti koji su stoje, ali jedna manjinska skupina koja ima svoj politički glas i koja je dio političkog prostora. Dakle mi nismo samo kulturna manifestacija, nismo samo zabavna manifestacija, mi smo u prvom redu politička manifestacija i politički prosvjed. Konstituirani jesmo u zajednicu, po nekim modelima etnička zajednica, dakle imamo svoje centralne organizacije, ljude koje govore itd., ali u nekim drugim aspektima ne, jer nemamo iza sebe Ustavni zakon o nacionalnim manjinama. Ovo ću reći onako malo da se našalim. S obzirom kako nam izgleda zadnji popis stanovništva, nas naravno se ne broji, jer se ne broji nigdje LGBTIQ+ osobe i stanovništva zato što seksualni i rodni identiteti kao prvo ne moraju biti fiksni, oni mogu biti fluidni, i oni pripadaju u intimu..netko može reći etnički da smo mi najbrojnija manjina u zemlji. S jedne strane je to tužno, zato što smo došli do toga da je najbrojnija etnička manjina srpska pala s 90, na 15 danas na 3,6%. Ali s druge strane to je sad ono ajmo reć fact of life, ili history. Drugo legislativni okvir koji je postignut zagovaranjem i zalaganjem i sinergijom kako povijesnog trenutka, ajmo reć ova prva dva desetljeća ovoga stoljeća, naravno i 90-te ali Hrvatska je te 90-te preskočila u smislu zbog onog prije rečenog da je imala specifičnu situaciju, jer je u nekim zemljama poput Mađarske, Češke, Poljske LGBT pokret se počeo jako snažno razvijati ranih devedesetih. Ova neka demokratska liberalna sinergija koja se kod nas dogodila Trećesiječanjskom vladom i dalje je u tim nekim zemljama, mislim ja sad spominjem Mađarsku i Poljsku gdje su, Budapest pride je bio '94, imali bolji zakonski okvir krajem 90-ih nego mi, a danas je drugačije. Dakle nema linearnog progressa kao što taj primjer ili poljski primjer pokazuje, ali ta dva prva desetljeća 21. stoljeća jesu donijela tu europeizaciju Hrvatske, sa svim negativnim i pozitivnom aspektima što to europeizacija jest, ali smo onda smo iskoristili moment europeizacija, Hrvatska se želi demokratizirati i približiti europskim vrijednostima, LGBT pokret u Europi i svijetu je postao sve jači i snažniji, dakle to su ti vanjski sinergijski ili ovaj unutarnji o kojem smo dosta govorili. To je onda omogućilo da se stvori mic po mic jedan relativno zadovoljavajući legislativni okvir. Ne ulazim sad u onaj

nesretni referendum od Željke Markić, to sad nije pitanje iako je naravno bio jedan od ključnih trenutaka u povijesti hrvatskog LGBT pokreta, ali imao Zakon o suzbijanju diskriminacije gdje se spominju spolna orijentacija, rodni identitet i rodno izražavanje, to je 2008. Kosor-Sanader, imamo Zakon o životnom partnerstvu koji je kakav je, mogao bi biti bolji, ali je dobar, imamo mogućnost tranzicije regulirane za transosobe, da trpe i dalje jako puno poniženja, diskriminacije, mislim govorim o medicinsko-administrativnom sustavu koji 2014. ipak ima tu mogućnost, prije nisu imali i imamo zločin iz mržnje i govor mržnje jasno definiran u kaznenom sustavu. Dakle legislativni okvir je zadovoljavajući, iako je daleko od savršenog, da jako daleko. To je ono što se promijenilo, zakoni nisu društvo, ali mijenjaju društvo. Treće, imamo apsolutno vidljivost, mislim nemamo apsolutnu, vidljivost smo postigli. Nitko više u ovoj zemlji neće ne znati što je Zagreb pride ili da postoji LGBT zajednica. Međutim ono što je vidljivo je to da se zadnjih godina, ali to je trend generalno od prije korone, taj govor mržnje na mrežama i općenito u javnom prostoru jako je povećan i da određene desne političke grupacije dosta jašu na LGBT temu i zastrašuju javnost. Mi kao ranjiva i manjinska skupina dosta trpimo jer teško se od toga zaštititi. Lakše je bilo reagirati na fizičko nasilje, napad na povorku jer se na kraju radi od 5, 7, 15 konkretnih počinitelja koje policija može uhvatiti i procesuirati, nego ova poplava anonimne mržnje u javnom prostoru, to em ne možeš pratiti, em ne možeš procesuirati. Dakle neke stvari svakako jesu išle na bolje. Ono što možemo vidjeti da među mladom populacijom, koja je neka mlađa od pridea, sad je pride bio 22. neki ljudi su rođeni 2004. bili su na Prideu, sad ne govorim za malu djecu koja dolaze u pratnji roditelja, to je nešto drugo, ali dolaze klinci od 17, 18, 19 godina, oni su mlađi od Zagreb pridea i cijeli svoj život žive da je to tu, informacije o njihovim identitetima, outanju su sve dostupne, od YouTubea do organizacija kojima se mogu obratiti u tom smislu dakle, to je svakako pozitivno...Osnažena zajednica koja postaje politički subjekt, relativno solidan LGBT legislativni okvir, omladina koja je sve ranije i ranije out i svjesnija svojih identiteta, pa i prava pa ih onda i koristi i četvrto s obzirom da je tebi fokus na medijima..da naravno da se sada manje izvještava i naravno da povorka sad izgleda više kao neki festival, zabava, koncert itd., ali zašto? Tako je i drugdje, svi imamo svoje različitosti, ali činjenica da mi.. u prvom desetljeću mi smo na tom Zrinjevcu bili sat, sat i pol, pjevala bi neka Dunja Knebl nešto na brzinu ili bi se pusti neki DJ malo bi zaplesali, to je sve moralo biti prije sumraka radi osobne sigurnosti nas i ovih koji su tamo bili, i nema partija poslije, ništa, isto zbog osobne sigurnosti. Sad će netko reći, da vi imate povorku koja je kao prosvjed, traje uru vremena, a sve ostalo vam je entertainment, jest, zato što smo se za to izborili. Zašto ne bi na javnom prostoru, konkretno parku Ribnjak imali, sad ću reći politički nekorektno gay tulum, mislim na LGBTIQ zabavu, ne u klubu nego na javnom

prostoru, gdje se dečki cure i transosobe drže za ruke, ljube, maze, paze i onda imali veliku noćnu zabavu kako je to i vani. Međutim mi još nismo išli u pravcu ove komercijalizacije i tih nekih korporativnih sponzorstava, ali u svakom slučaju da li su se sad prideovi stabilizirali na ovih 4 do 6 tisuća ljudi rekao bi da, kontinuitet je užasno bitan, to postaje tradicionalna gradska manifestacija koja jednom godišnje slavi i obilježava, ali i artikulirana potrebe svoje LGBT gradske zajednice, pa onda i nacionalne. I ako i kada zagusti, neki mađarski ili poljski scenario, ja sam siguran da će nas biti 15 ili 20 tisuća, ali ja razumijem da mnogi ljudi, vikendom im se ne da, da im je vruće, da neki koji su bili veterani, koji su 2002. imali 25, danas imaju 50 i ne da im se hodati, niti im se ide u park zabavljati, jer se radi o generacijskoj stvari, i ne poznaju tamo više nikoga. Isto je jedno veliko postignuće što je održan potpun kontinuitet, ni jedne godine nismo imali ni zabrane, niti nekakav ono otkazivanje zbog internih konflikata kojih naravno uvijek u svakom pokretu i svakoj organizaciji ima, ali mi nismo ni monolitna niti organizacija niti zajednica. Naravno da uvijek postoje razlike u mišljenjima, pa onda i personalni konflikti kao u svakom političkom i aktivističkom krugu. Uglavnom, održivost povorke je bitna, stabilnost dolaska pogotovo mlađe populacije, medijska vidljivost je možda manja, same povorke, ali naravno da ako je povorka napadnuta molotovljevim koktelima 2007. medijska vidljivost ogromna. S jedne strane manja medijska vidljivost povorki govori o tome da je ona stabilizirana, da tu nema više toliko nasilja, problema itd. S druge strane je opet ogromna, možda se ne izvještava u tjednima prije, ali na dan povorke svi izvijeste fotogalerije. Prije bi mi iza Zrinjevca mi imali press konferenciju gdje bi nam došlo 100 mikrofona, bila nas dvojica, trojica i ono procjena, nasilje, političke poruke. Sad je to više puno opuštenije, ali zato što je i događaj puno opušteniji i onda naravno da će mediji sada izvijestiti da se okupilo toliko i toliko ljudi, sad kreće koncert, poruka je ovo, poruka je ono, mislim u redu, razumijem da nema nekog mesa za izvijestiti. Da se pojavi predsjednik RH ili Vlade onda bi to bio događaj .. mediji uvijek traže nešto novo.

Jasno da, ja nemam stvarno više pitanja, mislim da si mi puno toga odgovorio, dao svoj osobni osvrt. Hvala ti puno.

Hvala tebi.

(Kraj intervjuja)